

Medijski odjeci Titove i Tuđmanove smrti na primjeru lista Vjesnik

Ivezić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:189322>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Diplomski rad br. 27/NOVD/2020

**Medijski odjeci Titove i Tuđmanove smrti na primjeru
lista *Vjesnik***

Ivana Ivezić, 1031/336D

Koprivnica, rujan 2020. godine

**Sveučilište
Sjever**

Odjel za Komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 27/NOVD/2020

**Medijski odjeci Titove i Tuđmanove smrti na primjeru
lista *Vjesnik***

Studentica

Ivana Ivezić, 1031/336D

Mentorica

Izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

Koprivnica, rujan 2020. godine

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Novinarstvo

PRISTUPNIK Ivana Ivezić

MATIČNI BROJ 1031/336D

DATUM 25.9.2020.

KOLEGIJ Povijest u javnom prostoru

NASLOV RADA Medijski odjeci Titove i Tuđmanove smrti na primjeru lista Vjesnik

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Media Echoes of Tito's and Tuđman's deaths on the Example of Vjesnik Newspaper

MENTOR Magdalena Najbar-Agičić

ZVANJE izv. prof. dr. sc.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc. dr. sc. Lidija Dujic
2. doc. dr. sc. Željko Krušelj
3. izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić
4. izv. prof. dr. sc. Petar Kurečić
- 5.

Zadatak diplomskog rada

BROJ 27_NOVD_2020

OPIS

Ovaj se rad bavi medijskim odjecima bolesti i smrti Josipa Broza Tita te Franje Tuđmana. U općem dijelu nudi okvir za istraživanje koje slijedi. Donosi se kratka biografija obojice političara, opisuje se njihov život, obitelj i djetinjstvo te političko djelovanje. Nakon toga prezentirani su detaljnije događaji tijekom zadnjih dana njihova života, daje se pregled Titove i Tuđmanove bolesti, pa sve do pogreba. U drugom, istraživačkom dijelu na primjeru lista Vjesnika uspoređena su izvješća o Titovoj i Tuđmanovoj smrti, odnosno daje se usporedba novinskih tekstova objavljenih posljednjih dana dvaju predsjednika u listu Vjesnik.

Radom nastoji se odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koja je bila uloga Tita i Tuđmana u povijesti?
- Kako su se mediji onoga doba odnosili prema njima?
- Koliki je bio interes domaćih i stranih medija za njihovu bolest i smrt?
- Koje su razlike u pristupu medija 1980. i 1999. praćenju bolesti i smrti predsjednika države?
- Kako se bolest i smrt obojice predsjednika pratila u listu Vjesnik?

ZADATAK URUČEN

22.9.2020

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Predgovor

Iako je dvadeseto stoljeće daleko iza nas, o njemu se još uvijek raspravlja. Na sjednicama Hrvatskog sabora često možemo čuti svađe oko toga tko je bio Josip Broz Tito, a tko Franjo Tuđman, tko je bio ugledniji političar, a tko je imao veći utjecaj na narod. Mediji, koji bi trebali biti zrcalo objektivnosti i nepristranosti, nerijetko se u svojim izvještajima postavljaju kao pristaše. U svoje su vrijeme obojica uživali veliki ugled, a mediji su ih pratili uz veliko poštovanje.

Prateći današnje hrvatske medije i iščitavajući naslove o predsjednicima u 21. stoljeću, uočila sam puno nepravilnosti i nepravednosti u ophođenju prema državnim poglavarima naše zemlje. Najveći problem kod medijske slike predsjednika jest taj da se pažnja pridodaje stvarima poput izgleda ili stila oblačenja, vladajući u državi oslovljavaju se imenom ili nadimkom (Stipe, Kolinda, Plenki, Zoki), a supružnicima političara dodjeljuju se razni epiteti. Na osnovu toga kreira se javno mnijenje i dovodi u pitanje kredibilitet onih koji odlučuju o našoj sudbini. Današnji mediji odlaze u krajnost s prodiranjem u privatne živote osoba iz političkoga života, također i s novinskim naslovima u kojima su često korištene stilske figure kojima se pokušavaju izazvati svakovrsne reakcije publike.

S obzirom na to da živimo u demokraciji, svaki čovjek ima pravo reći ono što misli, isto je i s medijima, no oni su ponekad toliko slobodni u iznošenju vlastitih misli da je upitna njihova ozbiljnost i vjerodostojnost. Potaknuta ovim raspravama i medijskom prikazu predsjednika u 21. stoljeću, odlučila sam napisati diplomski rad na temu medijskih odjeka smrti dvaju bivših predsjednika, Tita i Tuđmana.

Sažetak

Ovaj diplomski rad bavi se medijskim odjecima bolesti i smrti Josipa Broza Tita te Franje Tuđmana. Rad se sastoji od dva dijela, općeg i istraživačkog. Opći dio nudi okvir za istraživanje koje slijedi.

Uvodno se donose njihove kratke biografije. Opisuje njihov život, obitelj i djetinjstvo te političko djelovanje. Nakon toga prezentirani su detaljnije događaji tijekom zadnjih dana njihova života, daje se pregled Titove i Tuđmanove bolesti, pa sve do pogreba. Rad prati medijske napise vezane uz Titovu i Tuđmanovu bolest te izvješća o reakcijama građana na njihovu smrt. Drugi je dio istraživački. Na primjeru lista *Vjesnika* uspoređena su izvješća o Titovoj i Tuđmanovoj smrti, odnosno daje se usporedba novinskih tekstova objavljenih posljednjih dana dvaju predsjednika.

Usporedba se temeljila na načinu pisanja, naslovima, fotografijama, izjavama, količini objavljenog teksta te broju dana kojeg su novine iskoristile za pisanje o smrti predsjednika. S obzirom na to da je Tito uživao značajan ugled u cijelome svijetu, strani su mediji svakodnevno davali izjave vezane uz njegovo zdravstveno stanje, a novinska agencija *Tanjug* na dnevnoj je bazi prenosila izjave liječničkog konzilija. Stoga su poglavlja o Josipu Brozu Titu opširnija i detaljnija.

Ključne riječi: Josip Broz Tito, Franjo Tuđman, Jugoslavija, Hrvatska, smrt, reakcije, mediji

Summary

This thesis deals with the media coverage of the illness and death of Josip Broz Tito and Franjo Tudjman. The paper consists of two parts; general and research. The general section offers a framework for the research that follows.

An introductory short biography is given. It describes their life, family and childhood, as well as political activities. After that, more detailed events during the last days of their lives were presented, an overview of Tito's and Tudjman's illness, all the way to the funeral. The paper follows media articles related to Tito's and Tudjman's illness and reports on citizens reactions to their deaths. The second part is research. On the example of the Vjesnik newspaper, the reports of Tito's and Tudjman's deaths are compared, respectively a comparison of newspaper articles published in the last days of the presidents is given.

The comparison was based on the way it was written, headlines, photos, statements, amounts of text published and the number of days in the newspaper used to write about the presidents death. Given that Tito enjoyed a significant reputation throughout the world, foreign media made daily statements related to his health condition, and the Tanjug news agency broadcasted the statements of the medical council on a daily basis. Therefore, the chapters on Josip Broz Tito are more extensive and detailed.

Keywords: Josip Broz Tito, Franjo Tudjman, Yugoslavia, Croatia, death, reactions, media

Popis korištenih kratica

BBC	Te British Broadcasting Corporation
AFP	Agence France Presse
AP	Associated Press
UPI	United Press International
ANSA	Agenzia nazionale stampa associata
PTI	Press Trust of India
SSO	Savez socijalističke omladine
SRH	Socijalistička Republika Hrvatska
KPH	Komunistička partija Hrvatske
JNA	Jugoslavenska narodna armija
SSRN	Socijalistički savez radnog naroda
CK SKJ	Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
RH	Republika Hrvatska

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Josip Broz Tito	3
2.1. Titovi posljednji dani i smrt.....	6
2.2. Medijsko praćenje Titovih posljednjih dana i smrti	12
2.3. Prikaz Titove smrti u <i>Vjesniku</i>	16
3. Franjo Tuđman	31
3.1. Tuđmanovi posljednji dani i smrt.....	34
3.2. Medijsko praćenje Tuđmanovih posljednjih dana i smrti	36
3.3. Prikaz Tuđmanove smrti u <i>Vjesniku</i>	38
4. Zaključak.....	47
5. Literatura	51

1. Uvod

Rad i djelo Josipa Broza Tita i Franje Tuđmana vrlo su aktualne teme u današnjim medijima. Iako je Josip Broz bio trideset godina stariji od Tuđmana, dijelom su radili i politički su bili aktivni u istome razdoblju. Na prvi pogled, osobno, potpuno različiti, oba političara težila su zauzeti najviše mjesto u političkim strukturama država kojima su vladali. Josip Broz Tito, nakon što je od 1945. vladao zemljom po partijskoj i vojnoj liniji te kao jugoslavenski premijer, postao je 1953. predsjednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije (od 1963. Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije), dok je Franjo Tuđman 1990. postao predsjednik Republike Hrvatske. Zanimljivo je da su oba predsjednika svoju dužnost obnašala do smrti, samo što je Tito proglašen doživotnim predsjednikom SFRJ, dok je Tuđman dva puta pobijedio na izborima i umro na dužnosti.

Potaknuta današnjim napisima u medijima o predsjednicima, odlučila sam istražiti kako je to bilo prije. Odabrala sam dva predsjednike prošlog stoljeća koji su djelovali u različitim vremenima, ali su oba imala veliki utjecaj na svoje pristaše. Josip Broz Tito bio je komunistički vođa koji je nedemokratski vladao u SFRJ. Franjo Tuđman bio je prvi hrvatski predsjednik koji je izabran na izborima nakon propasti komunističkog režima. Iako njegova vladavina nije bila u skladu sa svim pravilima liberalne demokracije, već je imala autokratske tendencije, mediji su imali veću slobodu nego u vrijeme komunizma.

Kako bih dočarala medijske napise o predsjednicima u prošlom stoljeću te stvoreno javno mnijenje, odabrala sam posljednje dane i smrt Tuđmana i Tita. Rad se sastoji od dva dijela. U prvome dijelu nalaze se biografije Tita i Tuđmana te opisi tijekom njihove bolesti i posljednjih dana života i smrti. Osnovni temelj za obje biografije su podaci o njima iz Enciklopedije Leksikografskog zavoda, nadopunjene nekim dodatnim informacijama iz biografija, koje su brojne i opširne (pogotovo za Josipa Broza), no opseg ovoga rada i njegov fokus ne omogućuju da se ulazi u detalje iz cijelog njihova života. U prikazu posljednjih dana obojice predsjednika, medijskih tekstova i reakcija, vodila sam se, za Titovu smrt, knjigom *Titova posljednja bitka* Radoslava Mirosavljeva, dok sam za Tuđmana koristila knjigu *Moj život s Francekom* Ankice Tuđman i biografiju Darka Hudeliste *Tuđman*. Poglavlja su isprepletana medijskim napisima o zdravstvenom stanju predsjednika te napisima o smrti koje ću usporediti u zaključku.

Drugi dio sadrži istraživanje odjeka bolesti i smrti te ispraćaja Tita i Tuđmana u listu *Vjesnik*. S obzirom na to da istražujem dvojicu predsjednika koji su vladali u dva različita vremena, odabrala sam isti medij na kojemu će mi se temeljiti istraživanje. Primjere za prikaz

Tuđmanove i Titove smrti u medijima pronašla sam metodom analize dnevnih novina *Vjesnik*. Riječ je o dnevnim novinama koje su izlazile od 1940. do 2012.¹ Odabrala sam ih zato što su izlazile u vrijeme smrti Franje Tuđmana i Josipa Broza Tita. U oba razdoblja zbog svoje su središnje informativne uloge bile pod kontrolom najprije SKH, a zatim HDZ-a. Korpus istraživanja sačinjavale su novine u razdoblju od 15. travnja do 15. svibnja 1980. te od 15. studenoga do 15. prosinca 1999.

Cilj rada jest prikazati medijske napise o Tuđmanu i Titu posljednjih dana njihovih života te ih usporediti, kao i reakcije naroda vezano uz smrti ova dva predsjednika. Na taj ću način nastojati uočiti sličnosti i razlike. Na temelju literature i provedenog istraživanja želim dokazati veću sklonost Josipu Brozu Titu u medijskim napisima i medijskom ophođenju.

¹<https://tehnika.lzmk.hr/vjesnik/> (3. rujna 2020. 18:49)

2. Josip Broz Tito

Josip Broz, koji je diljem svijeta poznatiji po nadimku Tito, vladao je Jugoslavijom 35 godina. U ta tri i pol desetljeća stekao je veliki ugled kod europskih, ali i svjetskih državnika, prvenstveno svojom angažiranošću u antifašističkoj borbi i Pokretu nesvrstanih. Bio je prijeratni vođa Komunističke partije Jugoslavije (od 1952. Saveza komunista Jugoslavije), predvodio je narodnooslobodilački pokret u Jugoslaviji tijekom Drugoga svjetskog rata, nakon čega je nametnuo vladavinu Komunističke partije i postao totalitarni vladar. Uz Tita se vežu brojne kontroverze i kad su u pitanju detalji iz njegova života, a i kad se radi o odgovornosti za komunističke zločine. Već je na samom početku upitna vjerodostojnost Titova datuma rođenja, zatim imena te broj braće i sestara. Često je mijenjao identitet i manipulirao informacijama. Za života je izgradio vlastiti kult ličnosti koji fascinira još i danas. S obzirom na pozadinu cijele priče o Titu, nastale su brojne biografije.

Zanimljivo je da su biografi i nakon 40 godina od Titove smrti zainteresirani za proučavanje njegovog rada i djela. Ivo i Slavko Goldstein napisali su biografiju *Tito* koja je izdana 2015., Zvonimir Despot izdao je 2009. najnovije priloge za biografiju Josipa Broza; *Tito – tajne vladara*. U ovome prikazu oslonit će se na natuknicu u Enciklopediji Leksikografskog zavoda, te djelomično na biografiju Pere Simića i Zvonimira Despota iz 2017. –*Tito*. Navedene knjige razlikuju se u interpretacijama, ali prenose osnovne informacije koje sam koristila za izradu ovoga rada.

Josip Broz Tito rođen je u Kumrovcu 7. svibnja 1892. Unatoč tome, taj se datum nikada nije slavio. Datum 25. svibnja pretvoren je u nacionalni praznik. Taj dan se slavio Dan mladosti, praznik jugoslavenske omladine. Osim rođenja, nastale su brojne kontroverze i oko Brozovog nadimka Tito. Godine 1944. uoči preuzimanja vlasti u Jugoslaviji, predstavio se: „Ja sam Josip Broz, a zovu me Tito“. Majka mu je bila Slovenka, a otac Hrvat.² Josip Broz krenuo je u nižu pučku školu 1900., a završio ju je 1905. Godine 1910. završio je bravarski zanat (Simić i Despot 2017: 25-36).

Po završetku škole Josip Broz radio je u Zagrebu i u nekim europskim gradovima. Potkraj 1912. u središnjoj armijskoj grupaciji Austro-Ugarske monarhije postao je najmlađi izviđački vodnik. Za vrijeme borbi u Galiciji u Prvome svjetskom ratu bio je ranjen i pao u rusko zarobljeništvo. Godine 1920. vratio se iz Rusije te je počeo raditi u Kraljevici u brodogradilištu. Ondje se bavio radničkim pravima, pa se vratio u Zagreb gdje je nastavio graditi karijeru sindikalnog aktiviste. Godine 1927. ulazi u Mjesni komitet komunističke

²<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (6.kolovoza 2020. 19:50)

organizacije Zagreba. Uhićen je zbog subverzivne komunističke aktivnosti na pet mjeseci zatvora. Početkom 1928. izabran je za političkog sekretara Mjesnog komiteta u Zagrebu. Ubrzo nakon toga biva zatvoren na pet godina zbog letka koji je napisao povodom atentata na Stjepana Radića (Simić i Despot 2017: 37-50). Po izlasku iz zatvora, Broz odlazi u Beč. Ondje je uzeo nadimak Tito. Nakon izlaska iz zatvora 1934. komunističko ga je rukovodstvo poslalo u sjedište CK KPJ u Beč, kako bi pokušao pomiriti sukobljene partijske frakcije, što mu je uspjelo. Nakon toga postaje član CK KPJ, iz čijeg se sastava biraju članovi Politbiroa (Simić i Despot 2017: 51). Boravio je u Moskvi u vrijeme čistki. Već potkraj 1936. počeo je voditi KPJ, iako o tome ima dosta nejasnoća, jer tada dužnost nije i formalno preuzeo. Godine 1937. organizirao je osnivanje KP Slovenije i KP Hrvatske. Početkom 1939. Kominternu ga je napokon potvrdila za generalnog sekretara KPJ.³

Na V. zemaljskoj konferenciji KPJ u Zagrebu u listopadu 1940. sastavio je novo vodstvo KPJ te predstavio program komunističkog djelovanja. Hitler je napao Jugoslaviju u travnju 1941., kada je Tito osnovao Vojni komitet za obranu od osovinskih sila. U vremenu od 1941. do 1945. bio je vrhovni zapovjednik Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Tito je 1943. inicirao stvaranje zemaljskih antifašističkih vijeća i AVNOJ-a, koji je bio temelj budućeg federativnog ustroja Jugoslavije. Na zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu proglašen je maršalom, a imenovan je i za predsjednik privremene vlade Jugoslavije.

Nakon pobjede u ratu ukinuo je monarhiju, uveo republikanski ustroj i formirano šest jugoslavenskih republika. Iste godine izabran je za predsjednika Nacionalnoga komiteta oslobođenja Jugoslavije, dakle savezne vlade. Iz rata je izašao i kao priznati vojskovođa i političar. Hrvatskoj je vratio Istru, Rijeku i otoke. U završnoj fazi rata i nakon njega provedeni su brutalni progoni političkih protivnika, što se smatra njegovom odgovornošću. Nikada se nije doznao točan broj stradalih, ali je izvjesno da su stradale i desetine tisuća ustaša i domobrana, ali i civila (Simić i Despot 2017: 127). Kasnije je to nazvano “bleiburškom tragedijom” i “križnim putevima”.⁴

Nakon rata, Tito je postao vrhovni zapovjednik Jugoslavenske armije i ministar obrane, generalni sekretar KPJ i predsjednik Narodne fronte Jugoslavije. Nakon pobjede na izborima u studenome 1945., učvrstio je vlast i uspostavio totalitarni komunistički sustav po uzoru na SSSR. Iako je 1948. prekinuo suradnju s Moskvom, u unutarnjim političkim obračunima

³<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (20. kolovoza 2020. 20:03)

⁴<https://povijest.hr/nadanasnjidan/izdaja-hrvata-u-dvorcu-pokraj-bleiburga-1945/> (20. kolovoza 2020. 20:04)

koristio se Staljinovim metodama i podržavao represiju i prisilnu kolektivizaciju seljačkih imanja. Jugoslavenska država gotovo je u potpunosti ukinula privatno vlasništvo.⁵

Godine 1953. izabran je za predsjednika Republike. Odustao je od krute boljševičke politike i od početka 1950-ih godina poticao radničko samoupravljanje, ali je već 1954. prikočio naizgled prebrzi proces demokratizacije. Od 1955. počeo je normalizirati odnose sa SSSR-om. Od kraja 1954. posjećivao je Egipat, Indiju, Indoneziju i druge zemlje tzv. Trećeg svijeta, zagovarajući politiku jednakosti te aktivnu miroljubivu koegzistenciju kao alternativu blokovskoj politici. Tito je bio inicijator prve konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961. te je postao jedan od osnivača i karizmatičkih vođa Pokreta nesvrstanih.⁶

Još sredinom 1960-ih godina zagovarao je decentralizaciju i temeljitu reformu federacije. Unatoč tome, 1971. Stao je na stranu partijskih konzervativaca te poticao slamanje reformsko-demokratskog pokreta koji je nazvan Hrvatsko proljeće. Smijenio je i liberalne političare u Srbiji, Sloveniji i Makedoniji. Godine 1974. izabran je za doživotnog predsjednika Jugoslavije i SKJ. Na Konferenciji komunističkih i radničkih partija u Berlinu 1976., postao je zaslužan za prihvaćanje dokumenta koji je utemeljio punu samostalnost nacionalnih komunističkih partija. Vodio je i delegaciju na Konferenciji nesvrstanih u Havani 1979., na kojoj mu je odano priznanje kao glavnom osnivaču pokreta nesvrstanih. Umro je u bolnici u Ljubljani 4. svibnja 1980.⁷

Oko Josipa Broza Tita stvoren je dotad neslućeni kult ličnosti, koji je bio sastavni element političkog sustava. Veličan je u svim jugoslavenskim medijima, gdje o njemu nije bilo moguće objaviti bilo kakav kritički stav. Ima puno iracionalnih elemenata koji se vežu uz njegov lik: motiv lidera siromašnog i seljačkog podrijetla, motiv odgovornog i radničkog lidera, motiv ratnog lidera, motiv komunističkog lidera, motiv osloboditelja, motiv zaštitnika, motiv nositelja ideološkog pravovjerja, motiv donositelja napretka, motiv državnog ujedinitelja i svjetski priznatog političara, motiv borca za mir, ravnopravnost i mirnu koegzistenciju naroda, motiv uspješnog državnika, motiv narodu bliskog vođe i motiv vitalnog lidera. Ovi su motivi svjesno stvarali mitologiziranu sliku Tita kod jugoslavenskih građana, jer su mu pripisivali i iznimne osobine ličnosti. Osiguravali su mu i status nedodirljivog političkog lidera. Izgradnja Titova kulta bila je, dakle, proizvod organiziranog i neupitnog političkog djelovanja. Uzdizanje Brozova lika događalo se i zbog političke

⁵<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (20. kolovoza 2020. 20:32)

⁶<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (21. kolovoza 2020. 18:10)

⁷ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (21. kolovoza 2020. 18:27)

atmosfere koja je vladala među jugoslavneskim narodima, koje je samo on mogao totalitarnim metodama držati na okupu (Despot 2009: 41).

2.1. Titovi posljednji dani i smrt

Nakon što je izašla vijest o Titovoj bolesti, građani Jugoslavije čekali su informacije o predsjednikovom zdravstvenom stanju. U ovome poglavlju opisala sam kako je izgledala Jugoslavija za vrijeme Titova liječenja i proglašenja o njegovoj smrti. Za izradu poglavlja koristila sam knjigu Radoslava Mirosavljeva *Titova posljednja bitka*, izdanu 1981. godine, te knjigu Seada Saračevića *Bilo je časno živjeti s Titom*. Na tim knjigama temelji se također pregled reakcija građana Jugoslavije.

Nakon dočeka nove 1980. godine, koju je Josip Broz Tito proslavio u Karađorđevu u krugu obitelji i najbližih suradnika te novogodišnjeg ručka kojeg je priredio za članove obitelji i svoje suradnike, započela je njegova – kako je to nazvao Mirosavljev – posljednja, najvažnija bitka (Mirosavljev 1981: 10-12).

Nakon te proslave Nove godine, *Tanjug*⁸ je 3. siječnja objavio vijest da je Josip Broz Tito primljen u Klinički centar u Ljubljani. Tanjugova vijest da je predsjednik SFRJ završio u bolnici obišla je svijet. Ubrzo nakon Titova odlaska u bolnicu, sastavljen je konzilij koji se sastojao od najboljih jugoslavenskih liječnika. Konzilij je davao i redovne izvještaje vezane uz Titovo zdravlje. Dana 6. siječnja nakon obavljenih pretraga objavljeno je da njegovo zdravstveno stanje zahtijeva intenzivno liječenje. Liječnički se konzilij idućeg dana u Ljubljani sastao s uglednim liječnicima iz SAD-a i SSSR-a. Ovaj događaj ponovno je izazvao interes stranicah agencija. Osim što su izvještavale o zdravlju predsjednika, objavljivale su i napise o stanju u Jugoslaviji te promišljanja o njenoj budućnosti u slučaju da se stanje Josipa Broza pogorša ili da umre (Mirosavljev 1981: 19-26).

CK SKJ službeno nije prihvaćao razmišljanja stranih medija o Titovoj smrti te se protivio raspravama o poslijetitovskom razdoblju. Na komentar AFP-a i špekulacije o poslijetitovskom razdoblju, reagirao je Stane Dolanc, koji je tada bio član Predsjedništva CK SKJ: „Ne postoji nikakvo poslijetitovsko razdoblje. Postoji jugoslavenska socijalistička revolucija koja još uvijek traje i čije su osnovne karakteristike i pravci razvoja: socijalističko samoupravljanje, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti, nezavisnost i nesvrstavanje, borba za mir, ravnopravnu suradnju i ekonomski napredak svih zemalja u svijetu. Sve je to postalo osnova

⁸Jugoslavenska novinska agencija, osnovana 5. studenog 1943. u Jajcu. Cilj joj je bio prenošenje vijesti o tijeku Narodnooslobodilačke borbe. Bila je jedina agencija u SFRJ.
<https://impulsportal.net/index.php/kolumne/drustvo/1516-tanjug-vise-nista-ne-javlja> (6. kolovoza 2020. 0:10)

ogromne većine svih naših naroda i narodnosti. To je Tito koji živi danas, a živjet će i sutra. To su potvrdili jedinstvo i politička svijest koju su naši ljudi pokazali proteklih mjeseci.“ (prema: Mirosavljev 1981: 26).

Nakon izjave da su Josipu Brozu operirane krvne žile u lijevoj nozi, pojedini stanovnici Jugoslavije izražavali su mu želje za brzi oporavak. Izreka *Tito – to smo mi* postala je sinonim želje za Titovim ozdravljenjem. Dobre vijesti trajale su kratko. Titu se stanje pogoršalo te su mu liječnici amputirali lijevu nogu, a uz to javile su se teškoće s bubrezima i srcem. Kako tvrdi Mirosavljev, u Jugoslaviji je tada nastala prva prava ozbiljnija kriza i zabrinutost (Mirosavljev 1981: 27-33). Svakog se dana čekalo 13 sati kako bi se saznavale vijesti iz Kliničkog centra. Strani mediji zapazili su kako se građani svih uzrasta i u svim republikama odriču zabavnih manifestacija u čast predsjednika. Primjerice, Slovenci su se tih dana odrekli tradicionalnih poklada bez naređenja vladajućih, uz izražavanje svojih najdubljih osjećaja. Dok se predsjednik borio sa smrću, kako se to govorilo, zabave nije moglo biti (Mirosavljev 1981: 35).

Radio je postao glavni medij putem kojega su građani svaki dan primali informacije vezane za Titovo zdravstveno stanje. Koliko se službeno odbijala pomisao o skoroj Titovoj smrti, naglašava činjenica da je 24. ožujka iz Novog Sada krenula tradicionalna Štafeta mladosti. Te je godine Štafeta je imala samo jednu simboliku: ulijevala je nadu da će Josip Broz pobijediti bitku za život. Kada je Štafeta stigla do Ljubljane, u prolazu pored Kliničkog centra, grupa mladića i djevojaka poklonila je predsjedniku buket cvijeća i pismo podrške (Mirosavljev 1981: 34-36).

Otkako je Josip Broz Tito počeo s liječenjem, u Ljubljani su pristizala brojna pisma, telegrami i dopisnice sa željama za brzo ozdravljenje. Ljudi iz cijele Jugoslavije, ali i svijeta, svih dobnih skupina, naglašavali su svoju ljubav prema predsjedniku, navodi Mirosavljev. Pisali su mu pioniri i omladina Jugoslavije, djeca iz Vojvodine, učenici i nastavnici iz škola u Hrvatskoj, delegati općinske skupštine iz Beograda i Vračara, poznati književnici, omladinci iz Čazme, pripadnici Islamske zajednice iz Beograda, Titov fond Jugoslavije, nogometaši Crvene zvezde, Radio Jugoslavija i na tisuće drugih. Pisma su stizala čak i iz Italije, Austrije, Iraka, Libije, Švicarske, Japana, Amerike... (Mirosavljev 1981: 40-48).

Ipak, život 88-godišnjeg Tita približavao se svome kraju. Proglasom Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije u ime CK SKJ i Predsjedništva SFRJ javljena je vijest da je 4. svibnja 1980. umro Josip Broz Tito: „Radničkoj klasi, radnim ljudima i građanima, narodima i narodnostima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: Umro je drug Tito. Dana 4. maja 1980. u 15:05 u Ljubljani prestalo je da kuca

veliko srce predsjednika naše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i predsjednika Predsjedništva SFRJ, predsjednika Saveza komunista Jugoslavije, maršala Jugoslavije i vrhovnog komadanta oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josipa Broza Tita.“ (prema: Mirosavljev 1981: 59).

Po dolasku ove vijesti, prekinute su sve dnevne aktivnosti u Jugoslaviji. Patetično se isticalo kako su građani spontano zaustavljali uobičajene aktivnosti. Prekinuta je Hajdukova utakmica s Crvenom zvezdom koja se igrala na splitskom Poljudu. Televizijske su kamere pokazale da su igrači plakali. U Sarajevu je istoimeni klub igrao protiv Osijeka, a publika je ustajanjem i šutnjom odala počast preminulom predsjedniku. Radnici su posvuda zaustavljali strojeve. Sudionici karavane „Bratstvo i jedinstvo“ vratili su se u Kragujevac s proslave dana oslobođenja koja se održala u Karlovcu. U Kumrovcu se narod povukao u domove, u kancelariji mjesne zajednice pripremljena je knjiga žalosti. Na Trgu partizana u Titovom Užicu tisuće ljudi okupilo se oko spomenika gdje su ostavljali cvijeće. U Ljubljani su se građani u kasnim večernjim satima okupljali na Trgu revolucije ispred zgrade Skupštine. Građani diljem Jugoslavije izlazili su na ulice te se u suzama kleli da nikada neće skrenuti s „Titova puta”.⁹ U Ljubljani su do 23 sata uređeni svi izlozi u Titovoj ulici, a ispred Skupštine postavljeni su televizijski odašiljači. U Beogradu, na izlozima dućana, postavljeni su Titovi portreti s crnim florom i sloganom *Tito, tvoje ime je sloboda*.¹⁰ Iste je večeri objavljeno priopćenje o sedmodnevnoj narodnoj žalosti (Mirosavljev 1981: 64).

S obzirom na ulogu Tita u svjetskoj politici, žaljenje za Titom izrazili su tadašnji vođe brojnih država. Osim sućuti, veliki državni dužnosnici potvrdili su i svoj dolazak u Beograd na posljednji ispraćaj predsjednika. U Egiptu je objavljena odluka o sedmodnevnoj narodnoj žalosti, a u Alžiru je minutom šutnje prekinuto zasjedanje centralnog komiteta FLM. Vođe država davale su izjave svjetskim agencijama povodom njegove smrti (Mirosavljev 1981: 74). Strani državnici su mu i u svojim zemljama odavali počasti. Na televiziji i radiju emitirana je klasična i tužna glazba, uslijedili su dani žalosti, dani bez kulturnih i zabavnih događaja. Zastave su bile na pola koplja u Moskvi, Kairu, Washingtonu, Pekingu, Alžiru, Parizu, Pragu, Havani, Tokiju itd. na predsjedničkim palačama, dvorcima, sjedištima vlada i drugim središnjim ustanovama.

U New Yorku je sazvana i sjednica Ujedinjenih naroda zbog odavanja počasti preminulom predsjedniku države članice. Održani su komemorativni skupovi u svim mjestima

⁹<https://www.nacional.hr/za-dva-dana-40-obljetnica-smrti-predsjednika-sfrj-josipa-broza-tita/> (21. kolovoza 2020. 0:21)

¹⁰<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/dan-titove-smrti-prije-40-godina-iz-vizure-francuske-novinske-agencije-kad-mu-se-zivot-ugasio-taj-starac-nije-tezio-vise-od-40-ak-kg-10266322> (21. kolovoza 2020. 0:44)

u Sovjetskom Savezu za koje je vezana revolucionarna djelatnost Tita. Predsjednik odbora američkog senata Frank Church odao je počast jugoslavenskom predsjedniku. U Bukureštu i Rumunjskoj održani su komemorativni skupovi na kojima je odana počast predsjedniku susjedne Jugoslavije. U australskom Parlamentu odana je počast preminulom predsjedniku i njegovoj ulozi u stvaranju nove Jugoslavije te jačanju nesvrstanog pokreta. Belgijska televizija prenosila je uživo odavanje počasti iz belgijskog parlamenta. U talijanskom Senatu održana je komemorativna sjednica na kojoj je o Titu govorio senator Fanfani. Angola i Zambija proglasile su dvodnevnu nacionalnu žalost, otkazane su sve kulturne, sportske i ostale zabavne manifestacije. Emitirala se klasična i duhovna glazba na radiju i televiziji. U glavnom gradu Gvajane održana je svečanost na trgu ispred spomenika druga Tita, svi brodovi gvajanske armije odali su mu počasni vojni pozdrav.¹¹ Naknadno je ustanovljeno da je nacionalna žalost zbog Titove smrti bila proglašena u oko 80 država.

Dana 5. svibnja počeo je ispraćaj predsjednika te komemoracije po jugoslavenskim republikama. Posljednji ispraćaj trajao je od 4. do 8. svibnja 1980., kada su se mnogi građani te dužnosnici, predsjednici i vladari država opraštali od njega. Prema Seadu Saračeviću, od ponedjeljka 5. do četvrtka 8. svibnja u Beograd na ispraćaj došli su učenici, studenti, vojnici, očevi, majke, djeca... Pretpostavlja se da je tih dana kolona ljudi koji su se lijevali u Beograd bila dugačka i stotine kolometara i da je gotovo neprekidno tekla puna 64 sata. Narod diljem Jugoslavije opraštao se od Tita dugim minutama šutnje te upisivanjem u knjige žalosti gdje su izražavali svoje misli i nade, tvrdi Saračević. U Titovoj rodnoj kući u Kumrovcu nalazila su se Titova obilježja, fotografije te knjiga žalosti. Tih dana u Beograd je stiglo tisuće telegrama. Straže su se smjenjivale danju i noću dok su najviši državnici svijeta dolazili položiti vijence. Otvorene su knjige žalosti, a omladina je organizirala počasne straže uz Titove spomenike. Planinari su odnijeli jugoslavensku zastavu na vrh Triglava i u znak žalosti prostrli je na Aljaževom stupu (Saračević 1980: 100-111).

Posljednji ispraćaj Tita započeo je u Ljubljani uz članove njegove obitelji i u prisutnosti najviših slovenskih dužnosnika. Tisuće ljudi dolazilo je na Trg revolucije i Titovu ulicu. Među njima su bili Titovi sinovi te članovi počasne pratnje od Ljubljane do Beograda. Za početak pogrebne svečanosti fasada zgrade bila je umotana u crveno platno, a od vrata do ulaza prostrt crveni tepih. Sat je pokazivao četiri svjetleća slova *Tito*. Vijenac uz lijes položili su Viktor Avbelj (predsjednik Predsjedništva SR Slovenije) i France Popit (predsjednik CK SK Slovenije). Polaganje vijenca pratio je zvuk doboša te sirene i svečani zvuk zvona.

¹¹http://www.titomanija.com.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1116 (21.kolovoza 2020. 1:13)

Usljedia je himna. Lijes je bio prekriven državnom zastavom. Nakon oproštajnih govora, šest viših oficira skinulo je zastavu s lijesa te su ponijeli lijes prema vozilu. Pogrebna povorka krenula je za vozilom. Plavi vlak čekao je na kolodvoru uz počasnu stražu i zbor. Pri ulasku Titova lijesa u vlak, zbor je zapjevao poznatu skladbu *Jugoslavijo*. Vlak su ispratile zviždaljke i sirene (Saračević 1980: 58-71).

Na putu od Ljubljane, vlak se zaustavio samo u Zagrebu u 10:53. Ondje su ga dočekali brojni građani. Njegov dolazak najavila je vojna glazba, a na peronu su se okupili svi dužnosnici SR Hrvatske i Zagreba. Uz zvuk posmrtnog marša gardisti su iznijeli lijes iz vlaka. Neposredno uz kovčeg koračao je predsjednik SSO Hrvatske Mladen Pejnović sa štafetnom palicom u ruci, jer je njen put prekinut u Slunju te je poslana u Titovoj pratnji do Beograda. Uz lijes je stajao vijenac „Voljenom Titu - radnički Zagreb“. Nakon pjesme, predsjednik Gradske konferencije SK Dragutin Plašć održao je oproštajni govor. Usljedia je pjesma „Druže Tito mi ti se kunemo“, a zatim su se začuli poznati stihovi kajkavske pjesme „Fala“: „Za vsaku dobru reč kaj reći si nam znao...“ (Saračević 1980: 73-80). Plavi vlak se nije zaustavljao od Zagreba do Beograda. Na svakoj željezničkoj stanici dočekali su ga građani u nadi da će posljednji put vidjeti odar pokojnog predsjednika. U Slavonskom Brodu spominjala se brojka i od 50 000 ljudi (Saračević 1980: 87).

Po dolasku u Beograd, vlak su pratili vojni helikopteri. Oficiri garde su s počasnom pratnjom odnijeli lijes ispred željezničkog kolodvora. Na tribini su se okupili dužnosnici SR Srbije i Beograda te predstavnici pokrajina. Na tribini je bila i predsjednikova supruga Jovanka Broz. Oproštajni govor održao je predsjednik Gradske konferencije SK Dušan Gligorijević. Udruženi zborovi zapjevali su „Druže Tito mi ti se kunemo“ te „Jugoslavijo“. Nakon što je lijes prenet u vozilo, do Narodne skupštine pratila ga je povorka ljudi. Kolona se zaustavila ispred skupštinske zgrade uz zvuke Lenjinovog posmrtnog marša. Kovčeg je bio prekriven državnom zastavom, a uz njega su položena jugoslavenska i strana odlikovanja koja je Tito dobio tijekom državničke aktivnosti (Saračević 1980: 86-92).

Urednik knjige *Titova poslednja bitka* Radoslav Miroslavljev kaže da su u utorak 6. svibnja u Jugoslaviju stigli mnogi važni državnici. Istoga su dana održani govori na sjednicama u čast predsjednika u svim jugoslavenskim glavnim gradovima. Jugoslavija se masovno opraštala od Tita. Ljudi različite dobi prolazili su pored lijesa i u suzama izgovarali riječi nade, napominje Miroslavljev. Tiho i dostojanstveno, kako navodi, smjenjivale su se straže oko njegova odra. U Beograd je stiglo oko 200 narodnih heroja. Još je važnije da su tu bili predsjednici, premijeri, kraljevi, vođe komunističkih partija, vođe nesvrstanih zemalja...

Ukupno 900 počasnih straža izmijenilo se pred kupolom Skupštine SFRJ (Miroslavjević 1981: 146-166).

Dana 7. svibnja preko 200 stranih delegacija poklonilo se kovčegu Josipa Broza u saveznom parlamentu.¹² Kako to tvrdi Miroslavjević, u noći sa 7. na 8. svibanj desetine su tisuća građana stajale u redu kako bi posljednji put poklonili svom predsjedniku. Dana 8. svibnja u prijepodnevnim satima svjetski se vrh počeo okupljati na platou ispred skupštine, gdje bilo je više od 700 uzvanika (Miroslavjević 1981: 192). Na pogreb doživotnom jugoslavenskom predsjedniku došlo je 209 delegacija iz 127 država. Na jednom su se mjestu našla 22 premijera, 31 predsjednik, šest predsjednika parlamenata, četiri kralja, šet prinčeva i 47 ministara.¹³ Među njima se našla premijerka Velike Britanije Margaret Thatcher, Princ Philip - muž kraljice Elizabete II, talijanski predsjednik Sandro Pertini, Muammar Gaddafi - libijski državni poglavar, predsjednik Iraka Saddam Hussein, nadbiskup Novalicijana i diplomat pape Ivana Pavla II. Achille Silvestrini, vođa SSSR-a Leonid Brežnjev te ministar vanjskih poslova Andrei Gromyko, turski premijer Suleyman Demirel i mnogi drugi. Američki predsjednik Carter poslao je svoju majku na pogreb, zbog straha da bi mu birači mogli okrenuti leđa ako se slika s Brežnjevom, tadašnjim vođom SSSR-a.¹⁴ Točno u podne 8. svibnja i formalno je započeo pogreb Josipa Broza Tita. U podne su se u svim gradovima i selima Jugoslavije oglasile sirene i zazvonila zvona. U Beogradu se oglasilo 48 topova, zatim su se začuli zvuci himne. Nakon himne, Stevan Doronjski, sekretar CK SKJ¹⁵, održao je oproštajni govor u čast predsjednika, nakon čega je krenula posljednja povorka. Dolaskom na mjesto pogreba, Lazar Koliševski, tadašnji potpredsjednik Predsjedništva SFRJ¹⁶, posljednji se put u ime građana Jugoslavije oprostio od predsjednika. Zatim je uslijedila Internacionala i himna, nakon čega su predsjednika Josipa Broza Tita položili u grob. Prema Miroslavjeviću, u 15:05 sati opet su se čuli su se topovi i sirene u Beogradu, ali i u cijeloj Jugoslaviji. Pogreb su uživo pratile i televizijske ekipe iz čak 40 zemalja (Miroslavjević 1981: 204-224). Josip Broz Tito pokopan je u Kući cvijeća koja se nalazi u beogradskom rezidencijalnom naselju Dedinje. Usred Kuće cvijeća nalazi se Titova grobnica, pokrivena velikom bijelom pločom od mramora u koju je uklesano zlatnim slovima: *JOSIP BROZ TITO 1892-1980*.¹⁷

¹²<https://100posto.jutarnji.hr/news/dan-kad-je-zivot-stao-37-godina-od-smrti-najkontroverznijeg-drzavnika-jugoslavije> (22. kolovoza 2020. 20:00)

¹³<https://magazin.hrt.hr/509963/8-svibnja-1980-titov-pogreb> (23. kolovoza 2020. 20:19)

¹⁴<http://www.prometej.ba/clanak/povijest/statistika-o-sahrani-josipa-broza-tita-1104> (23. kolovoza 2020. 20:32)

¹⁵<http://www.sremskenovine.co.rs/2012/02/bit%C2%ADka-za-auto%C2%ADno%C2%ADmi%C2%ADju-voj%C2%ADvo%C2%ADdi%C2%ADne/> (23. kolovoza 2020. 20:42)

¹⁶<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32427> (23. kolovoza 2020. 21:09)

¹⁷<https://belgrade-beat.rs/lat/znamenitosti/kuca-cveca> (23. kolovoza 2020. 21:54)

2.2. Medijsko praćenje Titovih posljednjih dana i smrti

U knjizi *Titova poslednja bitka* opširno se navode medijski napisi o Titovoj bolesti. Istaknuto je što je i gdje napisano o Titovim posljednjim danima. S obzirom na to da je knjiga izdana godinu dana nakon Titove smrti, nastala je u ozračju kulta Titove ličnosti i nije posve objektivna. Prikazivan je kao veliki državnik, cijenjen i obožavan u svijetu. Također, medijski napisi objavljavani nakon Titove smrti nastali su u skladu sa slikom koja je stvorena Titovim kultom ličnosti.

Kako je već spomenuto, *Tanjug* je 3. siječnja 1980. donio prvu vijest o prijemu Josipa Broza u bolnicu i sve do kraja izvještavao o njegovom zdravstvenom stanju: „Po savetu lekarskog konzilijuma predsednik Republike Josip Broz Tito primljen je juče u Klinički centar u Ljubljani zbog ispitivanja krvnih sudova nogu.“ (Miroslavljev 1981: 18).

Prema Miroslavljevu, agencija *AFP* prva je poslala vijest da je Tito primljen u Klinički centar. U komentaru su zaključili da se radi o nečemu puno ozbiljnijem te da je zdravstveno stanje predsjednika zabrinjavajuće. Agencije *UPI* i *AP* objavile su Titov odlazak u bolnicu kao hitnu vijest. *AP* je u dodatku naveo sve bolesti od kojih je Tito bolovao posljednjih godina. Američke radio stanice prenijele su informacije vezane uz zdravstveno stanje jugoslavenskog maršala, prije izvještaja Bijele kuće o Afganistanu. *UPI* je komentirao fotografiju koja je snimljena za vrijeme ručka kojeg je Tito priredio za konzilij liječnika te spomenute goste iz SAD-a i Sovjetskog Saveza. Istaknuli su kako Tito djeluje svjež i okrijepljeno te da nije u potpunosti vezan za postelju (Miroslavljev 1981: 18-25).

Novinska agencija *Tanjug* 12. siječnja 1980. izvijestila je kako bi predsjednik uskoro mogao na operaciju. Vijest s oznakom *hitno* odmah su prenijele sve agencije. *AFP* je još nadodao da su liječnici prilikom pregleda iznenađeni kako Tito ima jako srce. *AP* je istaknuo da nema indikacija o pogoršanju zdravlja predsjednika (Miroslavljev 1981: 26).

Tanjug je 13. siječnja 1980. obavijestio narod kako je Josip Broz zaprimljen u bolnicu zbog obavljanja kirurškog zahvata na lijevoj nozi, a *AFP* je nadopunio tekst informacijom iz beogradskog izvora kako hitna kirurška intervencija neće predstavljati opasnost za život Josipa Broza. Na osnovu ove vijesti *Reuters* je prenio kako liječenje lijekovima nije bilo uspješno. *UPI* je prenio službenu izjavu o prijemu predsjednika u Klinički centar te dodao komentar u kojemu ističe da bi bilo dobro da konzilij redovno izvještava o zdravlju Tita kako bi se spriječila nagađanja (Miroslavljev 1981: 26).

Prema knjizi *Titova poslednja bitka*, poslije *Tanjugove* vijesti o operaciji noge u Ljubljani su se počeli okupljati novinari iz cijelog svijeta kako bi izravno pratili stanje jugoslavenskog

predsjednika. Novinske agencije preselile su svoje dopisnike iz Beograda u Ljubljanu, a ondje su stigli i reporteri svih većih listova. U početku su se izjave davale pojedinačno za svaku redakciju, kasnije je otvoren press centar u kojemu su predstavnici jugoslavenskih vlasti davali izjave vezane uz predsjednikovo zdravlje. Nakon objave *Tanjuga* 20. siječnja 1980. da se pogoršalo stanje lijeve noge te će se operacija ponoviti, porasla je razina zabrinutosti u Jugoslaviji, ali i ostalim državama svijeta – tvrdi Mirosavljev. Novinska agencija *Tanjug* 21. siječnja 1980. izvijestila je o amputaciji lijeve noge (Mirosavljev 1981: 26).

Kako navodi urednik knjige *Titova poslednja bitka*, *Tanjug* je 23. siječnja 1980. donio vijest koja je ulila nadu za poboljšanje Titova stanja. Naime, predsjednika su posjetili sinovi Žarko i Mišo, s kojima je proveo izvjesno vrijeme u razgovoru. Nastala je i fotografija ove posjete koja je obišla svijet. U jugoslavenskim je političkim krugovima nazivana „fotografijom godine“ i „fotografijom optimizma“, a novinari su je u spomenutom press centru pozdravili aplauzom (Mirosavljev 1981: 28).

Tanjug je 29. siječnja 1980. i dalje nastavio s pozitivnim vijestima. Predsjednik se oporavljao prema planu te su izjave konzilija bile rjeđe. Jedan je od stranih dopisnika na zadovoljstvo svojih domaćina izjavio da mu se čini kako Ljubljana i cijela Jugoslavija tih dana hodaju na prstima te da su ljudi bez patetike i razumno prihvatili bolest čovjeka u kojega su imali bezgranično povjerenje. Sve svjetske novinske agencije prenijele su i *Tanjugovu* vijest da su predsjednika posjetili Lazar Koliševski i Stevan Doronjski, dvojica tada najviše rangiranih saveznih dužnosnika. *AP* je dodao kako je Tito već počeo obavljati dužnosti. Londonski *Times* istaknuo je kako je kriza prošla bez panike. Jugoslaveni su ostali na svojim radnim mjestima ili su nastavili svoje odmone i putovanja. Kazao je kako je Jugoslavija položila test u tome što bi moglo biti poslije Tita te je pohvalio njegove zamjenike. Talijanski *Corriere della Sera* prenio je poruku tadašnjeg predsjednika Pertinija Titu: „Budite jaki, potrebni ste svijetu!“ (Mirosavljev 1981: 32).

Tanjug je 14. i 26. veljače 1980. izvijestio kako su ipak poduzete intenzivne mjere u liječenju predsjednika. Prema izjavi konzilija, istaknuo je kako je njegovo stanje vrlo teško te da Tito ima problema sa srcem i plućima. Strani mediji su ovu liječničku izjavu ocijenili kao najpesimističniju do sada. *UPI* je prenio kako se zdravstveno stanje Josipa Broza dramatično pogoršalo, no unatoč tome građani Jugoslavije ostali su mirni i prihvatili su vijesti bez panike (Mirosavljev 1981: 33). Prema knjizi *Titova poslednja bitka*, u izvještaju 22. veljače 1980. revija *Rinascite* istaknula je kako treba shvatiti tko je Tito i to ne kroz sjećanja o njegovim uspjesima na bojišnicama, nego kao ličnost čvrstih principa. Prognoziraju da će njegov odlazak označiti kraj povijesnih vođa (Mirosavljev 1981: 50).

Agencija *Tanjug* je 2. ožujka 1980. izvijestila o lošem zdravstvenom stanju predsjednika Jugoslavije. Ukazala je na slabljenje srca te na potrebu intenzivnog liječenja. Druga faza Tita izazvala je i špekulacije o njegovoj smrti. *UPI* je istaknuo da je kraj blizu te da s političke pozornice odlazi svjetski državnik, posljednji veliki heroj Drugoga svjetskog rata. *AFP* je kazao kako je ovo posljednja bitka „starog lava“ te je predsjednika predstavljao kao medicinskog fenomena, s napomenom da bi svaki drugi čovjek u tim godinama podlegao bolesti. *Reuters* je pisao kako predsjednik neće još dugo izdržati, španjolska agencija *EFA* pohvalila je liječničke izvještaje koji su realni te ne izazivaju lažnu nadu kod naroda. Talijanski list *Corriere della Sera* predvidio je kako bi Beograd uskoro mogao postati mjesto gdje će se okupiti svjetski državnici. Donesena je odluka kako će press centar raditi od devet sati te da će raditi neprekidno. Ova informacija izazvala je, prema Mirosavljevu, komešanje među novinarima (Mirosavljev 1981: 34).

Tanjug je, sukladno tome, 21. travnja 1980. izvijestio o iznimno teškom zdravstvenom stanju Tita. Vijest je uznemirila građane Jugoslavije, ali i strane medije koji su odmah prenijeli loše prognoze. Ova vijest je dobila mjesto u svim najvažnijim informativnim emisijama te na prvim stranicama novina. *UPI* je predvidio kraj borbe za Titov život koja je trajala više od tri mjeseca. *AFP* je napomenuo kako je ugrožen život predsjednika, a medicinski izvještaji odaju pretpostavku kraja. *AP* je izvijestio kako je predsjednik Tito na rubu smrti te da mu je do kraja ostalo još nekoliko sati. Dana 23. travnja 1980. *Tanjug* je izvijestio kako se predsjednik nalazi u komi te da liječnici djeluju u skladu s njegovim zdravstvenim stanjem. Sve novinske agencije objavile su ovu vijest kao hitnu, s naznakom da smrt treba očekivati svakog trenutka. *UPI* je prognozirao da će vijest o smrti predsjednika biti objavljena već sljedećeg jutra. *AP* je prenio nepotvrđenu informaciju kako je u posljednja 72 sata u Klinički centar zaprimljena određena količina novog američkog lijeka. *Tanjug* 28. travnja 1980. tvrdi kako je prošlo razdoblje opasno po Titov život, no upozorava na to kako je predsjednik i dalje kritično (Mirosavljev 1981: 36).

S obzirom na Titov kult ličnosti, strani mediji, pogotovo u nesvrstanim zemljama, tih su dana patetično pisali o njegovim posljednjim danima. Libanonski list *As-Safir* pisao je o uspjesima Tita u europskim i azijskim zemljama. Isticalo se kako je u vrijeme koegzistencije različitih narodnosti i vjera uspio doprijeti do ljudi s ova dva kontinenta te im pomoći u očuvanju patriotizma i zajedničkih interesa. Osim libanonskih novina, o Titu su pisali i ciparski, pekinški, afganistanski, singapurski i brojni drugi mediji Trećeg svijeta.

Indikatovno je da su brojni inozemni listovi također veličali Titov uspjeh na svjetskoj političkoj pozornici, ali i što je Jugoslaviji stvorio veliki ugled u svijetu. U predsjedniku su

vidjeli patriotizam, slobodu i jednakost. Osvrtali su se i na pretpostavke pojedinih diplomatskih krugova kako će Jugoslavija poslije njega postati previše slaba i da će doći do razdora između njenih republika. Neki su ga listovi prozivali i najvećim živućim svjetskim vođom. Podsjećali su na Titove zasluge vezane uz jugoslavenski komunizam te su veličali Titovu borbu sa smrću (Mirosavljev 1981: 49-56).

Tanjug je 4. svibnja 1980. donio vijest kako je stanje Josipa Broza Tita vrlo teško, unatoč boljoj kliničkoj slici koja se prikazivala prošlih dana. Ta je agencija istoga dana u svom drugom javljanju napisala: „Danas u ranim popodnevnim časovima zdravstveno stanje predsjednika Republike Josipa Broza Tita je ponovo došlo u kritičnu fazu. I pored svih preduzetih mera, kardiocirkulatorna slabost je sve izraženija. Preduzimaju se neophodne medicinske mere” (Mirosavljev 1981: 58).

Vijest o Titovoj smrti odjeknula je u sekundi. Domaći mediji neprekidno su donosili informacije o tragičnom kraju predsjednika. Građani su kupovali novine kako bi još jednom pročitali proglas Centralnog komiteta o smrti Josipa Broza. Novine su objavljivale kronologiju Titovog života i rada, a televizija je bila najneposredniji pratitelj o posljednjim događajima vezanim uz Tita.

Miroslav Lilić, urednik i voditelj Televizije Zagreb prvi je u Hrvatskoj prenio vijest o Titovoj smrti: “Centralni komitet saveza komunista Jugoslavije i predsjedništvo SFRJ objavili su večeras sljedeći proglas: Radničkoj klasi, radnim ljudima i građanima, narodima i narodnostima SFRJ – umro je drug Tito.”¹⁸

Mirosavljev je istaknuo da je vijest o smrti predsjednika, među prvima, prenijela kineska novinska agencija Hsinhua, zatim talijanska ANSA, španjolska EFE, egipatska Mena, indijski PTI itd. Radijske i televizijske stanice prekinule su redovni program kako bi objavile vijest o smrti Tita. Radio i televizija u Jugoslaviji, uz tužnu glazbu, objavljivali su i izražavanje sućuti te izjave poznatih osoba i običnih građana (Mirosavljev 1981: 74). Državna televizija emitirala je program u kojem se slavio bivši vođa otpora jugoslavenskih partizana u Drugom svjetskom ratu i utemeljitelj narodne republike 1945., a proglašeno je i sedmodnevno službeno žalovanje s televizijskim i radijskim programima emitiranim Titu u čast.¹⁹

Od objave Titove bolesti, pa sve do njegove smrti, mediji su u tih pet mjeseci odigrali bitnu ulogu. Nije nimalo slučajno da je *Tanjug* kao državna agencija bio glavni medij putem kojega se izvještavalo o Titovom zdravstvenom stanju. Inozemne medijske kuće oslanjale su

¹⁸<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2019/05/stranici-mediji-su-propitali-titov-identitet-ko-je-preminuo-4-svibnja-1980-godine/> (21. kolovoza 2020. 0:01)

¹⁹<https://www.nacional.hr/za-dva-dana-40-obljetnica-smrti-predsjednika-sfrj-josipa-broza-tita/> (21. kolovoza 2020. 0:14)

se upravo na *Tanjug*, ali i izjave liječničkog konzilija. Pogreb je uz svoje televizijske ekipe i preuzimanje dijelova prijenosa JRT-a pratilo 40 zemalja.

2.3. Prikaz Titove smrti u *Vjesniku*

U ovome poglavlju prikazat ću rezultate istraživanja lista *Vjesnik*. Brojevi *Vjesnika* koje sam proučavala tiskani su posljednjih Titovih dana i neposredno nakon njih. U razdoblju od 15. travnja do 15. svibnja *Vjesnik* je, kako se to i moglo pretpostaviti, svaki dan objavljivao *Tanjugove* vijesti o zdravstvenom stanju predsjednika Tita, temeljene na izjavama liječničkog konzilija. Uz ta priopćenja, svaki su se dan do Brozove smrti pojavljivale i objave o kretanju Štafete mladosti.

Dana 15. travnja 1980. u *Vjesniku* je tiskano i pismo Titu, koje mu je upućeno sa svečanog skupa povodom 35. godišnjice prve Narodne vlade Hrvatske. U njemu su mu upućene najbolje želje za ozdravljenje.

Idućeg je dana uz standardne vijesti o stanju predsjednika i Štafeti bila i objava o tome kako je član Predsjedništva SR Hrvatske Zvonimir Jurišić u Zagrebu primio predstavnike jedne mjesne zajednice, koji su tu prigodno predali knjigu za predsjednika Tita *Život i borba naroda Klis-Kose*.

Dana 18. travnja donosi vijest o izradi novih marki s Titovim likom. Vijest je prenesena iz *Tanjuga*. Već 19. travnja uvrštena je i informacija da će most pokraj Šarengradske u Zagrebu nositi ime "Titov most".

Dana 20. travanja 1980. *Vjesnik* prenosi članak iz *Tanjuga* koji govori o Titovoj popularnosti kod "radničke klase" Perua. U ime peruanske sindikalne centrale govorio je Alejandro Nunez te je istaknuo da je Titova uloga velika i nenadmašna. Istoga dana objavili su i vijest o biciklističkoj utrci, gdje je Bruno Bulić, kao posebnu nagradu, dobio srebrnjak s Titovim likom. Iduća tri dana *Vjesnik* je objavljivao samo liječničko priopćenje te obavijesti o Štafeti mladosti.

S obzirom na to da je predsjednik u kritičnom zdravstvenom stanju, u listu su 24. travnja izašle reakcije jugoslavenskih građana na tu vijest pod patetičnom opremom: „Najdublja zabrinutost uz ponos i dostojanstvo: Vjera u budućnost, visoki patriotizam, disciplina, dostojanstvo, uz najdublju ljudsku zabrinutost za zdravlje predsjednika Tita - to je najkraće rečeno reagiranje svih stanovnika Titove Jugoslavije u ovom trenutku.“

Istoga dana objavljen je tekst naslovljen „Svijet o Titu i jugoslaviji“ te izjava španjolskog komunističkog časopisa *Munda Obrera*: „Predsjednik Tito ličnost je od izuzetnog značenja -

svjetski državnik koji je čitav svoj život posvetio dobrobiti Jugoslavena, miru i sigurnosti čovječanstva.“ Prenesena je i vijest iz *Tanjuga* naslovljena “Titov ugled ne zna za granice”.

Dana 25. travnja 1980. objavljeno je priznanje afričkih oslobodilačkih pokreta predsjedniku Titu. Tekst je prenesen iz *Tanjuga* te naslovljen “On je i za nas prokrčio put”. Uz taj je tekst stajala i izjava predstavnika Nacionalne unije radnika Namibije Mahavata Hametubagela: „Narod moje napaćene zemlje, koji se još bori za svoju slobodu i nezavisnost, voli maršala Tita, jer je njegov život utjelovljenje svake borbe za slobodu.“ Istoga je dana najavljena i izgradnja političke škole SKJ, koja će nositi ime *Josip Broz Tito*.

Dana 26. travnja u *Vjesniku* je objavljeno samo liječničko izvješće te obavijest o Štafeti mladosti. Uz vijest o proslavi Dana osvobodilne fronte Slovenije, 27. travnja objavljen je i tekst pod naslovom “Tito – prvi aktivist Socijalističkog saveza” te je spomenuta manifestacija “Tito, revolucija, mir” koja je održana u Velenju. Dana 28. travnja tiskana je samo izjava o Titovu zdravlju i Štafeti mladosti. Uz priopćenje konzilija 29. travnja nalazi se i tekst o godišnjoj sjednici Republičke konferencije SSRN Hrvatske, u kojemu stoji: „Sveopća briga radnih ljudi i građana za zdravlje druga Tita izraz je izuzetne ljubavi i zahvalnosti za Titovo revolucionarno djelo, za sve ono veliko, povijesno i neprolazno što je učinio za naše narode i narodnosti, za sadašnje i buduće generacije, za međunarodni radnički pokret, za mir i napredak u svijetu.“

Dana 30. travnja 1980. uslijedili su naslovi “Svijet o Titu i Jugoslaviji” te “Borac za napredak čovječanstva”, ispod kojeg su bili tekstovi već spomenutog španjolskog lista *Mundo Obrero*, indonezijskog lista *Merdek*, grčkog dnevnika *Vima*, nigerijskog časopisa *West Africa* i madridskog *Cambia 16*. S obzirom na prvomajske praznike, *Vjesnik* se prisjetio prethodnih proslava na kojima je prisustvovao predsjednik, uz naslove: “Neraskidiva je povezanost naše revolucije i Tita” i “Radnici su za Brozom pošli i osjetili”. Istoga dana prenesen je iz *Večernjeg lista* i intervju visoke partijske dužnosnice Milke Planinc, u kojemu je istaknula: „Drug Tito nas je pripremao i komunisti znaju što treba raditi.” Uz fotografije Tita i Stane Dolanca, sekretara Presjedništva CK SKJ, s 21. sjednice Predsjedništva SKJ te Tita, Branka Mikulića, visokopozicioniranog dužnosnika SR BiH, i Stane Dolanca za vrijeme 10. kongresa SKJ u Beogradu 1974., podsjetili su na 35 godina Titove Jugoslavije. Na sljedećim stranicama nalazila se središnja proslava Prvoga maja u Zagrebu, naslovljena „Ponosni smo što smo Titova generacija”. Tekst govori o svečanosti u tvornici rublja na kojoj su prisustvovali “društveno-politički radnici” Republike i Grada, s koje su poslali brzojav Titu.

Dana 1. i 2. svibnja 1980. uslijedili su prikazi i komentari Tita kao povijesne ličnosti. Pod naslovom „Državnik epohe“ objavljen je tekst iz *Tanjuga* koji govori o stotinama novinara

koji pišu vijesti za listove i agencije s oznakama „hitno“ ili „najhitnije“ te tako već 108 dana informiraju svjetsku javnost o stanju predsjednika. Uz tekst stoji fotografija sa svakodnevnice konferencije za novinare u Ljubljani. U istome broju nalazi se i naslov „Koliševski kraljici Julijani“ koji kazuje kako je, u ime bolesnog Predsjednika, potpredsjednik Predsjedništva SFRJ Lazar Koliševski poslao brzojav povodom rođendana nizozemskoj kraljici Julijani. Dana 3. svibnja nalazimo i vijest „Prvomajski pozdrav Titu“ koja govori o delegaciji ljubljanskih radnika koji su posjetili Klinički centar te predali buket karanfila i pismo s prvomajskim pozdravom za predsjednika Tita. Tekst je popratila fotografija dr. Bogdana Breclja, koji se zahvalio delegaciji u ime liječničkog konzilija. Fotografija je preuzeta iz *Tanjuga*. Toga dana govori se i o prvomajskim proslavama te o skupovima na kojima je manifestirana privrženost politici druga Tita i željama za njegovo ozdravljenje. Dana 4. svibnja u *Vjesniku* se, kao i svakog dana, nalazila liječnička izjava te obavijesti o Štafeti mladosti.

Dan poslije Titove smrti, 5. svibnja 1980., što je bio broj 11.742 toga dnevnika, izašlo je *Posebno izdanje Vjesnika*. Na naslovnoj stranici nalazila se, u crnom okviru, velika crno-bijela fotografija Tita.

Slika 2.1. Naslovna strana *Vjesnika* 5. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11742

Na drugoj stranici stajala je izjava Centralnog komiteta uz naslov „Umro je drug Tito“ koja je prenesena iz *Tanjuga*. Na trećoj stranici nabrojane su počasne straže u Skupštini SFRJ koje će, uz posmrtni odar, stajati od 5. svibnja u 18 sati do 8. svibnja u 12 sati. Pozornost je izazivao i naslov „Danas posljednji ispraćaji Ljubljane i Zagreba“. Tekst je preuzet iz objave Predsjedništva SFRJ i predsjedništva CK SKJ. Odluka o sedmodnevnoj žalosti preuzeta je iz *Tanjuga* te je posebno uokvirena.

Iz *Tanjuga* je preuzeta i odluka Predsjedništva SFRJ o novom predsjedniku Predsjedništva SFRJ Lazaru Koliševskom te potpredsjedniku Predsjedništva Cvijetinu Mijatoviću. Uslijedila je naredba Lazara Koliševskog o izvršenju počasne paljbe u glavnom gradu SFRJ Beogradu iz 48 artiljerijskih oruđa s 42 plotuna i u glavnim gradovima socijalističkih republika Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Skoplju i Titogradu iz 12 artiljerijskih oruđa s 20 plotuna, također iz *Tanjuga*. Velikim naslovom „Saopćenje liječničkog konzilija“ sažete su informacije o liječenju Josipa Broza. Tekst je prenesen iz *Tanjuga*. Na istoj stranici našla su se i „Saučešća u povodu smrti predsjednika Republike i predsjednika SKJ Josipa Broza“ preuzeta iz *Tanjuga*. Centralni komitet SKJ dao je izjavu pod naslovom „Ponosni smo što je našu revoluciju i našu zemlju predvodila Titova povijesna ličnost“, Predsjedništvo SFRJ „Izgubili smo čovjeka kojega smo svi voljeli“, a Savezna konferencija SSRN Jugoslavije: „Bio je prvi borac za mir i izgradnju sretnijeg i pravednijeg svijeta“. Na četvrtoj stranici stoji naslov „Čovjek epohe“, koji donosi presjek Titovog političkog djelovanja. Pregled četrdeset godina njegova političkog i državničkog rada naslovljen je „Komunisti moraju biti tamo gdje je najteže“ nalazi se na petoj i šestoj stranici i nije naveden autor, a na sedmoj je stranici bio tekst „Tuđe nećemo, svoje ne damo!“, koji je govorio o partizanskoj borbi i nije potpisan. Preglede prate fotografije Tita kao vrhovnog komandanta, „Tito – oaza slobode“, fotografije Titove vojske, bitke na Sutjesci, prvog zasjedanja AVNOJ-a, fotografije Drvarskog razdoblja te Maršala kao ratnog pobjednika.

Na osmu i devetu stranicu stavljen je naslov „Jugoslavija u dubokoj boli“. Ispod ovih naslova opisani su osjećaji građana iz većih jugoslavenskih središta nakon objave predsjednikove smrti. Ljubljana: „Nijeme kolone“; Skopje: „Radnici prvi odali počast; Titograd: „Titovo djelo naš zavjet“; Priština: „U očima rudara trepče“; Banja Luka: „Svi na radnim mjestima“; Kragujevac: „Spušten crveni barjak samouprave“; Zaječar: „Titovo djelo-zauvijek među nama“. Objavljena je i fotografija iz učionice Vojne akademije u trenutku saznanja vijesti o smrti predsjednika. Na istoj stranici nalazi se naslov „Najtužnije svibanjsko predvečerje“, kojim se ilustriralo oplakivanje Tita u Hrvatskoj. Osijek: „Zadrhtalo je radničko srce“; Karlovac: „Prekinut program radosti“; Varaždin: „Sućut stranicah gostiju“; Slavonski Brod: „Zastale su kolone automobile“; Vinkovci: „Otac, oslobodilac, učitelj“.

Naslovom „Tuga u Zagrebu“, na devetoj stranici, opisano je žalovanje za predsjednikom popraćeno podnaslovima: „Simbol Jugoslavije“, „Druže Tito mi ti se kunemo“, „Komemoracija uz strojeve“, „Dokaz prave ljubavi“. U tekstu stoje izjave građana o njihovim prvim reakcijama na predsjednikovu smrt. Ispod teksta nalazila se fotografija koja je prikazivala red ispred kioska na tiskovinama: „Mnogi Zagrepčani čekali su izlazak posebnih

izdanja novina“. Na istoj je stranici pod naslovom „Žalost u klubovima i diplomatskim predstavništvima“, donesen pregled reakcija građana Jugoslavije u inozemstvu na Titovu smrt. Tekst naslovljen „Himna na Poljudu, bol u Maksimiru i na Koševu“ govori što se događalo na nogometnim igralištima neposredno nakon objave vijesti o Titovoj smrti.

Slika 2.2. Osma i deveta stranica posebnog izdanja *Vjesnika* 5. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11742

Deseta stranica *Vjesnika* u cijelosti je posvećena mrtvom lideru te se nalaze „Saučešća u povodu smrti predsjednika Republike i predsjednika SKJ Josipa Broza Tita“. Tu su tekstovi predsjednika Skupštine SFRJ Dragoslava Markovića: „Trajan simbol borca u ratu i miru“, predsjednika Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije Mike Špiljka: „Jugoslavija je izgubila najvećeg čovjeka, državnika, a svijet jednu od najistaknutijih ličnosti naše epohe“, društveno-političkih organizacija i organa SRH: „Njegova misao i djelo je dio naše ličnosti“ itd. Uz izraze sućuti stoji i Titova fotografija s 11. kongresa SKJ.

Na jedanaestoj stranici stoji prikaz reakcija iz svijeta naslovljen „Prva reagiranja u svijetu na vijest o smrti Tita“ i „Tito obilježio suvremeno doba“. Izjave su uzete od stalnih dopisnika *Vjesnika*. Iz Moskve se opet javio Milan Bekić, iz Bonna Krešimir Fijačko, iz Kaira Mihailo Ničota, a iz SAD-a Dražen Vukov-Colića. Tekst je popraćen fotografijom Tita na Šestoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani. Na 12. stranici stoji obavijest društveno-političkih organizacija grada Zagreba o ispraćaju Tita u Zagrebu, naslovljena „Radnim ljudima, omladini i građanima Zagreba“. Na istoj stranici stoji naslov „Ljubljana je utonula u duboku tugu i žalost“ koji prati tekst „Četiri mjeseca oči cijele Jugoslavije i svijeta bile su uprte u

Ljubljanu, četiri mjeseca je 20 milijuna srđaca kucalo za jedno veliko srce...“ Zatim idu naslovi „Suze u očima Zagrepčana“, „Odlučno i trajno slijediti Titov put“ te „Gubitak za Jugoslaviju i Irak“ – naslov koji je prenio sućut iračkog ministra vanjskih poslova. Naslovom „Snaga Jugoslavije“ i fotografijom Tita, objavljene su njegove izjave s Jedanaestog kongresa SKJ. Na kraju stranice, u desnom kutu, nalazi se program TV Zagreb vezan uz izravni prijenos komemoracije.

Vjesnik 6. svibnja 1980. donosi veliki naslov „Jugoslavija i svijet opraštaju se od Tita“, a nepotpisani tekst govori kako su Zagrepčani primili vijest o smrti predsjednika. Pod naslovom „Žalosti širom svijeta“ objavljen je popis zemalja koje su proglasile dane žalosti, dok je pod naslovom „Najviši državnici na sahrani“ objavljen popis državnika koji će prisustvovati Titovom pogrebu, što je opet preuzeto iz *Tanjuga*. Na prvoj stranici, što je bio već viđeni motiv, nalazila se i fotografija Titovog lijesa i stražara.

Slika 2.3. Naslovna strana *Vjesnika* 6. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11743

Na drugoj stranici stoji tekst „Svoje ime uklesao si za sva vremena u povijesne događaje u zemlji i svijetu“, kojim je objavljen govor predsjednika Skupštine općine Ljubljana Marjana Rožića. Naslovom „Posljednje hvala svom najdražem drugu“ prikazan je Titov ispraćaj u Ljubljani. Na istoj stranici nalaze se fotografije „Pred putovanje Plavim vlakom“, „Ljubljančani se s bolom opraštaju od voljenog druga Tita“ i ispraćaj pred Skupštinom SR Slovenije. Na trećoj stranici nalazi se naslov „Naš Tito pripadao je svim ljudima svijeta, svim borcima za slobodu i bolji život čovjeka“. Sažetak je to bio ranije spomenutog oproštajnog govora predsjednika Gradske konferencije SKH Zagreba Dragutina Plašća. Na istoj stranici

nalaze se i naslovi „Zagreb će tugu nadvladati stvaralaštvom“ i, također vezan uz Titove zagrebačke godine, „Vječno će živjeti u gradu svoje mladosti i zrelosti“, kojima je opisana komemoracija u Zagrebu. Na trećoj stranici nalaze se i fotografije Zagrepčana na komemoraciji za predsjednika Tita.

Slika 2.4. Treća i četvrta stranica Vjesnika 6. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11743

Na četvrtoj nalazi se tekst naslovljen „Ponosni smo što je Tito naš, što smo mi Titovi, što su narod i Tito jedno“, gdje donosi riječi Dušana Gligorijevića povodom dolaska predsjednikova lijesa Plavim vlakom na željeznički kolodvor u Beogradu. Naslovom „Zavjet voljenom Titu“ objavljene su izjave Beograđana povodom smrti predsjednika. Naslov „Vrt na Dedinju vječno prebivalište druga Tita“ donosi obavijest o mjestu pokopa Tita. Na četvrtoj stranici stoje fotografije vrta u kojemu će Tito biti sahranjen te lijesa na Trgu bratstva i jedinstva u Beogradu. Na vrhu pete stranice stoji naslov „Beograd je posljednji put dočekao Tita“. Uz njega je „Mimohod ljubavi, odanosti i odlučnosti da se nastavi Titovim putem“, kojim je prikazana komemoracija u Beogradu. Nadnaslov „S Plavim vlakom od Ljubljane do Beograda“ i naslov „Nijemi pogledi slijedili su vlak tuga i bola“ donosi tekst o putovanju Titovih posmrtnih ostataka od Ljubljane do Beograda. „Uz odar voljenog druga i čovjeka“ naslovljen je popis počasnih straža koje su se izmjenjivale. Na istoj stranici nalaze se fotografije s ulica Beograda, posmrtnog odra u Plavom vlaku i odavanje počasti uz odar predsjednika.

Na šestoj i sedmoj stranici stoji naslov „Žalost uz zakletvu: ostajemo na Titovu putu“. Njime su opisane komemoracije u Jastrebarskom, Sisku, Banja Luci, Titogradu, Osijeku, Koprivnici i drugim gradovima. Ispod toga stoji „U Titovu brodogradilištu u Kraljevici“ i „Sjećanje na štrajk brodograditelja“ kojim je opisana komemoracija u brodogradilištu. Na istoj stranici stoji brzojav sućuti Franje Herljevića upućen Predsjedništvu SFRJ, naslovljen „Strateg obrane i zaštite revolucije“. Govor predsjednika CK SK Slovenije Franca Popita naslovljen je „Trajan spomenik Titu“, a govor predsjednika CK SK Makedonije „Borac za nacionalnu ravnopravnost“. Komemoracija u SSVP-u naslovljena je „S Titom dok budemo živi“.

Na šestoj stranici stoji fotografija članova Predsjedništva CK SKJ koji su držali počasnu stražu. Na sedmoj stranici nalaze se izjave stranih državnika o predsjedniku Titu. Tekst je prenesen iz *Tanjuga* i naslovljen „Gubitak za svijet“. Na istoj stranici stoji tekst „Mašinisti na ‘saugas’ motoru“ gdje se opisala tuga Bilogoraca za predsjednikom. Na osmoj stranici nalazi se naslov „Čovjek koji je fascinirao svijet“, a tekst koji je preuzet iz *Tanjuga*, govori o Titovim političkim potezima. Naslovima „Vjernost nesvrstanosti i samoupravljanju“ i „Kroz zemlju u dubokom bolu“ *Vjesnik* je, preuzetim tekstovima iz *Tanjuga*, prikazao što su strani dopisnici rekli o Jugoslaviji i Titu. Na istoj stranici stoje fotografije Tita na palubi broda, zatim gdje diktira zapovijedi 1942. te građana uoči nailaska Plavog vlaka. Naslovom na devetoj stranici „Riječi tuge i poštovanja“ iz *Tanjuga* su preuzeti brzojavi sućuti stranih državnika. Na desetoj stranici, pod naslovom „Ugasio se život veći od života“, iz *Tanjuga* su prenesena reagiranja iz svijeta, popraćena fotografijom Tita u radnoj kabini broda „Galeb“, a isto se nalazi i na 11. stranici.

Na 12. je stranici pregled Titova političkog djelovanja naslovljen „Čovjek epohe“, na 13. stranici tekst Darka Stuparića „Riješili smo ići svojim putem“, gdje su opisana dramatična događanja 1952. godine. Na 14. stranici stoje „Reagiranja Jugoslavena u inozemstvu“. Na 15. stranici stoji naslov „Tu smo da slijedimo Tvoj put i primjer“ i „Hvala Ti za povijest i za budućnost“ kojim su opisane žalosti i komemoracije diljem Zagreba. U desnom kutu stoji program za TV Zagreb 6. svibnja. Na posljednjoj je stranici naslov „Domovina se brani ljubavlju, a podiže djelom. Mi smo to naučili od Tebe, družo Tito“, gdje su objavljeni zapisi iz Kumrovca.

Dana 7. svibnja 1980. u *Vjesniku* uz nadnaslov „Jugoslavija i svijet opraštaju se od Tita“ dominira naslov „Tito legenda povijesti“ koji najavljuje govor Vladimira Bakarića na centralnoj komemorativnoj sjednici najviših organa Federacije. Cijeli je govor na drugoj i trećoj stranici *Vjesnika*.

Slika 2.5. Druga i treća stranica *Vjesnika* 7. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11744

Naslovom „Posljednji zavjet Vrhovnom komandantu“ prenesen je dio govora s komemoracije oružanih snaga SFRJ. Uz govor, stajao je popis najviših dužnosnika na pogrebu, prenesen iz *Tanjuga* te fotografija Hua Guofenga, predsjednika Centralnog komiteta Komunističke partije Kine, kako polaže vijenac pokraj odra.

Od Tita se oprostio i njegov dugodošnji prijatelj Miroslav Krleža opsežnim esejem „Napustio nas je idealni barjaktar svjetskog mira“, koji je objavljen u cijelosti. Na četvrtoj stranici prenesene su riječi Nikole Ljubičića, koji je govorio u ime oružanih snaga SFRJ, „Titovu posljednju zapovijest prenositi ćemo iz generacije u generaciju“. Na istoj su stranici i objave s komemoracija u Titogradu, Sarajevu, Beogradu... Naslovom „Dostojanstveni u tuzi i bolu“ objavljen je tekst Ranke Čičak koji govori o novinarima koji su pratili posljednje Titove dane. Na petoj stranici Mirko Galić piše o odavanju počasti Titu u Beogradu. Tekst je naslovljen „Jugoslavija se klanja Titu“. „Tito je povijest, vizija koja obavezuje“ naslovljeni su brzojavi sućuti stranih državnika. „Njegov glas i osmijeh ušli su u sve nas“ naslovljen je tekst Ranka Markovića i Borisa Petrovića. Na petoj su stranici objavljene i sućuti upućene obitelji predsjednika Tita. Na šestoj i sedmoj stranici objavljen je naslov „Radimo kako nas je Tito učio“ kojim su opisane komemoracije diljem Hrvatske te zapisi u knjigama žalosti, kao i tekst Božice Brkan „Borio se za budućnost djece“, a na osmoj je objavljen pregled reakcija iz svijeta te pisanja svjetske štampe, naslovima „Tito je povijest“, „Titov put – jedini put“ i „Pečat stoljeća“.

Na devetoj su stranici brzojavi sućuti stranih državnika naslovljeni „Vizija koja obavezuje“, inače preneseni iz *Tanjuga*. Na desetoj su stranici reagiranja iz svijeta: SR Njemačka: „Ideje ostaju živjeti“; SSSR: „Bio je veliki prijatelj“; Egipat: „Nadahnuće u narodu“; Poljska: „Već za života legenda“. Na 11. stranici nalazi se govor Kurta Waldheima, austrijskog političara i državnika: „Impresionirala me toplina Titove ličnosti“. Na 12. i 14. stranici slijedi „Titova riječ“ - njegove izjave te „Zapisi o Titu“. Slijedila su reagiranja građana Jugoslavije diljem svijeta, naslovljena „Bol i tuga u srcima svih“. Na 15. stranici nalazili su se i pregledi komemoracija u svijetu te sućuti diplomata. U desnom kutu stoji TV program za RTV-Zagreb 7. svibnja. Na posljednjoj je stranici tekst Ive Brauta „Blago narodu koga si vodio. Hvala za sva dobra koja si nam dao“.

Dana 8. svibnja 1980. u medijima su se Jugoslavija i svijet opraštali od Tita. Stoga je u *Vjesniku* na prvoj stranici bio naslov „Sigurnost svog naroda tražio je u sigurnosti naroda svijeta“. Toga su dana objavljene i fotografije povorke građana iz Beograda, gdje su došli ljudi iz cijelog svijeta odati počast predsjedniku. Ispod fotografije pisalo je „Povorka ljubavi“. Na kraju stranice stoji naslov „Samit čovječanstva“ kojim je opisana tuga u svijetu za predsjednikom. Na sljedećoj stranici objavljen je govor Jakova Blaževića na komemorativnoj sjednici društveno-političkih organa i organizacija Hrvatske, a na trećoj stranici govori s komemorativnog skupa društveno-političkih organizacija Kosova: „Od Tita smo naučili kako se živi život dostojan slobodnog čovjeka“ te komemorativni govori iz Zagreba, Kumrovcu i Vojvodine. Na četvrtoj stranici uslijedile su objave s komemorativnih skupova, reagiranja građana Jugoslavije u svijetu: „Tuga i dostojanstvo“ te tekst Ivice Nosića „Cvjetna staza za Tita“. Na petoj su stranici sućuti upućene predsjedniku Titu te tekst Mirka Galića „O Titu sam čula kad i za mamu i tatu“.

Na šestoj i sedmoj stranici nalazi se tekst „Dokazat ćemo na djelu što smo obećali Titu“ ispod kojega se nalaze tekstovi o Titovim posjetima Jajca, gdje je i proglašena jugoslavenska federacija, kao i brojnih škola i tvornica. Tekst „Zastava tkana s ljubavlju“ napisao je Anton Samovojska, a „Volim Jajce kao svoj Kumrovec“ Salih Zvizdić. Na sedmoj stranici nalaze se sjećanja Titovih suboraca. Tekst „Tu je rečeno: „Tuđe nećemo, svoje ne damo!“ napisao je Milan Mudronja, a „Pod Gupčevom lipom“ Drago Lončar.

Pisanja svjetskih medija o Titu nalaze se na osmoj stranici i naslovljena su „Duhovni otac nesvrstanosti“. Naslovom „Ostavio je velika djela...“ iz *Tanjuga* su prenesene izjave stranih državnika o Titu. Na devetoj stranici nalazili su se brzojavi stranih državnika naslovljeni „Uzvišeno djelo posvećeno miru“. Na desetoj su stranici tekstovi o odavanju počasti nesvrstanih zemalja predsjedniku Titu, a na 11. stranici piše se o članovima stranih delegacija

u Beogradu, naslovljeno „Susreti s državicima“. Naslovom „Vijenci za velikana“ opisano je polaganje vijenaca svjetskih državnika. Obje vijesti prenesene su iz *Tanjuga*. Na 12. i 13. stranici stoje Titove izjave, nazvane „Titova riječ“. U tekstu na 14. stranici, naslovljenom „S Titom četiri puta oko ekvatora“, opisana su Titova putovanja vlastitim brodom. Na kraju se nalazi popis najviših državnika koji su pristigli u Beograd.

Slika 2.6. 14. i 15. strana *Vjesnika* 8. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11745

U *Vjesniku* od 9. svibnja, koji i nadalje ima formu izvanrednog izdanja, na prvoj se stranici nalazi Titova crno bijela fotografija te naslov „Druže Tito mi ti se kunemo da sa tvoga puta ne skrećemo“.

Slika 2.7. Naslovna strana izvanrednog izdanja *Vjesnika* 9. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11746

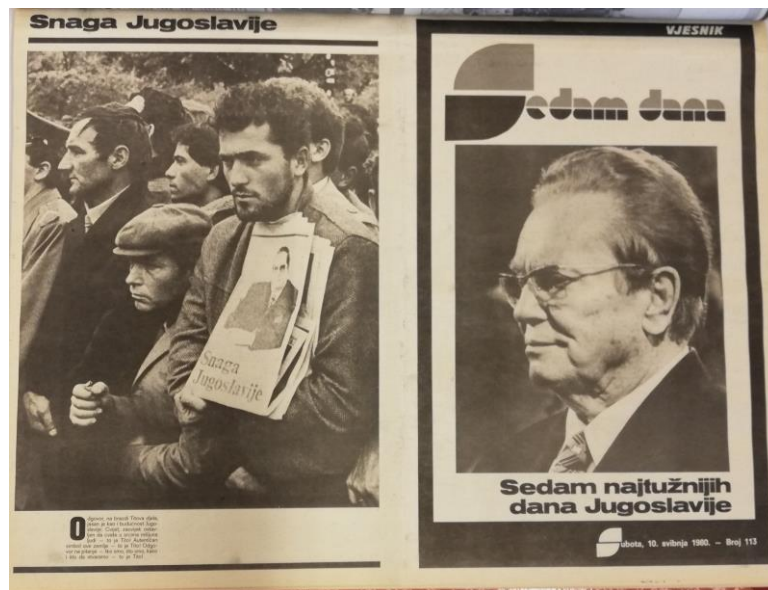
Na drugoj i trećoj stranici proteže se naslov „U grobnicu u krugu Užičke ulice 15 u Beogradu položeno tijelo preminulog predsjednika SFRJ, predsjednika SKJ, maršala Jugoslavije i vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ Josipa Broza Tita“. Uz tekst, nalazile su se riječi Stevana Doronjskog: „Naučio nas je svojim velikim primjerom da dijelimo sudbinu sa svojim zemljom i narodom“ te riječi Lazara Koliševskog: „S tobom na čelu izgradili smo zajednicu bez koje je naše postojanje nezamislivo.“ Objavljeno je i nekoliko fotografija s pogreba. Na sljedećoj stranici nalazi se naslov „Posljednji pozdrav mladih svome Titu“, dok je na petoj stranici „Divan narod koji je zadivio svijet“, u kojemu su objavljeni zapisi iz špalira. Na šestoj stranici, pod naslovom „Tvoje riječi naša djela“, opisan je oproštaj od predsjednika diljem Jugoslavije, a „Tuga i ponos uz male ekrane“ oproštaji građana Jugoslavije u inozemstvu.

Na sedmoj stranici nalaze se objave o svjetskim državicima i stranim delegacijama na Titovom pogrebu. Tekst je preuzet iz *Tanjuga*. Tekst Ratomira Petkovića „Titova je riječ uvijek bila vizionarska i poticajna“ nalazi se na osmoj i devetoj stranici. Na desetoj stranici nalazi se tekst „Tuga pretvorena u radni zanos“, u kojem su objavljene sućuti i tugovanja za predsjednikom. Na 11. je stranici tekst Živka Grudena „Čovjek beskrajna samopouzdanja“ i tekst Mladena Pavera „Vojskovođa po oslobodilačkom pozivu“. Tekst Željka Brihte nalazi se na 12. stranici i naslovljen je „Nesvrstanost, svjetski pokret, socijalizam svjetski proces“. Na 13. i 14. stranici nalaze se brzojavi stranih državnika. Izvanredno izdanje sadrži dvadeset strana. Ostatak stranica posvećen je knjigama žalosti, reagiranjima iz svijeta te govoru iz UN-a povodom Titove smrti.

Na prvoj se stranici 10. svibnja 1980. nalaze naslovi „Čovjek koji je zaslužio takav oproštaj“, „Naša nas borba obavezuje da slijedimo Titov put slobode“ i „Odlučno nastavljamo Titovo djelo“. Na drugoj su stranici oproštaji stranih država s predsjednikom Titom. Na trećoj je „Popis stranicah delegacija“, a na četvrtoj „Brzojavi saučešća stranih državnika“. Na petoj stranici nalaze se „Reagiranja Jugoslavena u svijetu“ i objave sućuti. Na šestoj je stranici tekst Mirka Sajlera „Uvijek odlični učenici“, kao i tekst Ante Živkovića „Tito je vjerovao u nas končarevce“, a od osme stranice počinju izjave poznatih Hrvata povodom smrti predsjednika: Milke Planinc, Borisa Dvornika, Josipa Hrnčevića... Na devetoj stranici nalazi se tekst Miroslava Koprivice „Ratnim putovima vrhovnog komandanta“, kojim su opisani Titovi potezi tijekom Drugog svjetskog rata. Na 10. je i 11. stranici tekst o dugogodišnjoj ljubavi između Tita i mora „Tito, more i mornari“. Strane 12 i 13 posvećene su Štafeti mladosti.

Toga se dana u *Vjesniku* našao još i popis svih stranih delegacija koje su prisustvovala pogrebu te brzojavi sućuti stranih državnika. Također, 10. svibnja objavljeno je i izdanje

nazvano „Sedam najtužnijih dana Jugoslavije“ u kojemu je napravljen presjek proteklih sedam dana u Jugoslaviji, uz mnoštvo fotografija.

Slika 2.8. Izdanje *Vjesnika* „Sedam najtužnijih dana Jugoslavije“

Izvor: *Vjesnik*, br. 11747

U *Nedjeljnom Vjesniku* 11. svibnja na prvoj je stranici objavljeno je kako ljudi masovno dolaze na grob predsjednika: „Beskrajne povorke pored Titova groba“ te tekst o neraskidivoj vezi Tita i pionira „Tito i pioniri“. Na drugoj su stranici vijesti o drugim temama, a na trećoj objave svjetskog tiska o Titu, naslovljene „Riječi poštovanja“, „Državnik izuzetne hrabrosti“ i „Tito pripada cijelom svijetu“. Na četvrtoj je stranici tekst Milana Jakšića „Zlatna medalja za cvijeće“. Na petoj stranici o Titu piše Joža Vlahović: „Predsjednik naše budućnosti“. Šesta strana posvećena je Titovim pionirima, odnosno napisi pionira o predsjedniku Titu „Ono najljepše što u srcu cvjeta“. Na sljedećoj stranici nalaze se tekstovi Saliha Zvizdića „Sutjeska živi s njim“ i Ive Brauta „Rod Titove majke“. Slijedile su stranice posvećene građanima Jugoslavije u inozemstvu. Tek od desete stranice *Vjesnik* je pisao o drugim temama.

Dana 12. svibnja 1980. *Vjesnik* na prvoj stranici objavljuje tekst naslovljen „U očima suza u srcu bol, na licu ponos“ te tekstove iz *Tanjuga* o odavanju počasti u stranim državama. Na trećoj je stranici tekst iz *Tanjuga* „Počast gorostasima našeg doba“ koji donosi pregled tekstova o Titovoj smrti iz svjetskih medija, na četvrtoj je tekst „Privredni život u punom zamahu“, koji govori o nastavku Titovih aktivnosti i poslije njegove smrti. Tekst Višnje Stopar objavljen je na petoj stranici i naslovljen „Imamo omladinu kojoj je teško naći premca“.

U *Vjesniku* su 13. svibnja na prvoj stranici bili naslovi „Titovo djelo inspiracija pokoljenjima“, „Dug velike zahvalnosti“ i „Jugoslavija korača uz svoga Tita“. Na trećoj su stranici napisi stranih medija o Titu te izjave stranih državnika preuzete iz *Tanjuga*. Na petoj

su stranici Titove izjave, sućuti za predsjednika te informacije o Titovom fondu za stipendiranje mladih radnika. Na 13. je stranici ulomak teksta Miroslava Krleža „Titov povratak 1937“.

Dana 14. svibnja 1980. *Vjesnik* objavljuje poseban prilog posvećen Titu na pet stranica „Druže Tito mi ti se kunemo“.

Slika 2.9. Poseban prilog *Vjesnika* 14. svibnja 1980.

Izvor: *Vjesnik*, br. 11751

Dan kasnije, 15. svibnja 1980., *Vjesnik* na prvoj stranici, od njih pet posvećenih Titu, objavljuje „Pod Titovom zastavom – znamenom slobode i mira“, „I radnim rezultatima Titovim putem“, „Titova misao bila je i ostaje: mir čovječanstva“ i „Titovo djelo- trajna obaveza boraca“.

Dakle, u razdoblju od 15. travnja 1980. do 15. svibnja 1980. *Vjesnik* je u svakome broju donosio brojne tekstove vezane uz predsjednika Tita. Do 5. svibnja svakodnevno su objavljivane izjave liječničkog konzilija te tekstovi posvećeni Štafeti mladosti. Od 5. do 11. svibnja *Vjesnik* je objavljivao vijesti, izvještaje, komentare, članke, reportaže, eseje i svakovrsne izjave isključivo o Titu. Nakon 11. svibnja počeli su se pojavljivati tekstovi druge tematike, ali se i dalje spominjala smrt predsjednika, njegova ostavština te komemoracije, izjave stranih delegacija i napisi stranih medija. U tome razdoblju, predsjedniku se posvećivalo barem tri-četiri stranice. Većina članaka preuzimana je iz *Tanjuga*. U *Posebном izdanju* 5. svibnja, na 12 strana bilo je 25 tekstova na tu temu. Od 6. do 8. svibnja *Vjesnik* je imao 16 strana. Najveći je obim bio 9. svibnja, kada su se članci o doživotnom predsjedniku nalazili na 20 stranica. Tada je objavljeno četrdesetak tekstova. Tekstove su pratile crno bijele

fotografije ispod kojih je obvezno stojao opis osoba i lokacija. Izvori fotografija nisu navedeni, a tekstovi koji nisu preuzeti iz *Tanjuga*, uglavnom nisu bili ni potpisani. Potpisano je svega petnaestak autorskih tekstova. Dana 10. svibnja objavljeno je posebno izdanje nazvano *Sedam najtužnijih dana Jugoslavije* u kojemu su, uz fotografije, bili tekstovi o proteklim danima posvećenim predsjedniku Titu.

3. Franjo Tuđman

Franjo Tuđman bio je general, povjesničar, akademik, političar te prvi hrvatski predsjednik. Već je od školskih dana bio zainteresiran za politiku, jer mu je otac bio HSS-ov stranački aktivist. Osim politike, Tuđmana je zanimala i povijest te je napisao brojne knjige i radove u kojima je analizirao povijesna zbivanja. Od početka 1960-ih godina aktivno se zalagao za hrvatski suverenitet, kasnije o potrebi konfederalizacije Jugoslavije, a u drugoj polovici 1980-ih sve češće govori i o samostalnoj i neovisnoj Hrvatskoj. Već se 1989., kad je osnovao HDZ, nametnuo kao oporbeni politički lider, a 1990. njegova je stranka pobijedila na parlamentarnim izborima, čime je započeo i proces postupnog državnog osamostaljenja.

Za svog života stekao je gotovo nedodirljivi status kod svojih pristaša. Neki smatraju da je svjesno koristio upravo Titova iskustva i elemente kulta ličnosti, što je kao tema aktualno i danas, posebno među članstvom u biračkom tijelu HDZ-u. U stvaranju Republike Hrvatske izazvao je kontroverze u Hrvatskoj, ali i u međunarodnoj javnosti, ponajprije zbog politike koju je vodio u BiH. S obzirom na to da je Tuđman zaslužan za dio hrvatske povijesti, objavljeno je i nekoliko njegovih biografija. Jedna od njih je i biografija Darka Hudelista *Tuđman*, izdana 2004. U izradi ovog poglavlja oslonit ću se i na natuknicu u Enciklopediji Leksikografskog zavoda te djelomično na biografiju Jamesa J. Sadkovicha *Tuđman*, koju je s engleskog prevela Lidija Šimunić Mesić, a objavljena je 2010. Zanimljive činjenice iz Tuđmanova života mogu se pronaći u knjizi *Moj život s Francekom* koju je 2006. napisala Ankica Tuđman, Tuđmanova supruga.

Franjo Tuđman rođen je 14. svibnja 1922. u Velikom Trgovišću u Hrvatskom zagorju. Bio je odličan učenik u mjesnoj školi, koju je pohađao od 1929. do 1933. U Zagrebu je pohađao Državnu II. mušku građansku školu (1935.–1939.) te Trgovačku akademiju Udruženja trgovaca (1939.–1941.).²⁰ Iako mu je otac bio HSS-ovac, već sa šesnaest godina podupirao je komuniste, a sa sedamnaest godina postao je član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ).

Dana 5. studenog 1940. Tuđman je bio uhićen tijekom studentskih demonstracija kojima je proslavljena obljetnica Oktobarske revolucije u Rusiji. U travnju 1941. napustio je školovanje kako bi se priključio antifašističkom pokretu. Iste godine počeo je s Vladom Stoparom objavljivati ilegalni list *Glas Hrvatskog zagorja*. Godine 1942. Tuđman je otišao u partizane, a 1943. postao je i zamjenik komesara. Ubrzo je promaknut na položaj komesara

²⁰<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 10:58)

brigade *Braća Radić*, zatim i komesara brigade *Matija Gubec*. Godine 1945. postao je politički komesar novoformirane 32. divizije. U srpnju iste godine promaknut je u čin majora i imenovan šefom Personalnog odsjeka Štaba X. zagrebačkog korpusa (Sadkovich 2010: 48-52). U siječnju 1945. upućen je u Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Beogradu. Godine 1945. Tuđman je završio i partizansku gimnaziju.²¹ Iste se godine u Beogradu oženio Ankicom Tuđman i s njom iduće godine dobio sina Miroslava.

S 38 godina postao je jedan od najmlađih generala JNA (Sadkovich 2010: 61-62). Od 1959. radio je kao pomoćnik glavnog urednika *Vojne enciklopedije*. Od polovice 1950-ih objavljivao je radove s područja vojne povijesti i doktrine, u kojima, na temelju iskustva antifašističkog rata u Jugoslaviji, zastupa ideju o univerzalnom značenju partizanskog rata i koncepcije naoružanoga naroda.²²

Godine 1960. izašla je Tuđmanova monografija *Stvaranje socijalističke Jugoslavije*. Na osobni zahtjev 1961. napustio je aktivnu vojnu službu i postao direktor novoosnovanog Instituta za historiju radničkoga pokreta Hrvatske. Godine 1965. Tuđman je doktorirao na sveučilištu u Zadru te postao honorarni predavač na Fakultetu političkih nauka. Bio je član uredništva Krležina *Foruma* te *Vojnog dela*. Od 1965. do 1969. bio je zastupnik u hrvatskom Saboru i predsjednik Odbora za znanstveni rad Prosvjetno-kulturnog vijeća Sabora (Sadkovich 2010: 73-90). Godine 1963. pokrenuo je i časopis *Putovi revolucije*, kojemu je bio glavni i odgovorni urednik do 1967.²³

U ožujku 1964. bio je optužen za “buržoasko-nacionalističko skretanje” u pristupu nacionalnomu pitanju. Godine 1967. optužen je za plagijat doktorata, izgubio je položaj u IHRPH-u i na Fakultetu političkih nauka te je izbačen iz Saveza komunista. Ostao je zastupnik u Saboru i predsjednik Komisije za povijest Matice hrvatske, a surađivao je i s Maticom iseljenika (Sadkovich 2010: 155-156). Nastupao je na tribinama i objavljivao radove o povijesnim i suvremenim temama. Bavio se pitanjem mogućnosti malih naroda da ostvare ravnopravnu ulogu u svjetskoj povijesti te njihovim pravom na samoodređenje. To je ujedno i tema njegove knjige *Velike ideje i mali narodi* (1969).²⁴

Lišen svih funkcija, nakon Hrvatskog proljeća, u siječnju 1972. bio je uhićen pod optužbom „kovanja urote za rušenje države šireći propagandu u domaćem tisku, održavajući sastanke, stvarajući ilegalne organizacije“ (Sadkovich 2010: 190-192). Do 1977., kako napominju njegovi biografi, Tuđman je odbacio sovjetski i jugoslavenski model

²¹<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 11:15)

²²<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 11:26)

²³<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 12:08)

²⁴<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 12:32)

jednpartijske države. Zagovarao je demokratski društveni i politički poredak i gospodarski sustav s privatnim poduzetništvom (Sadkovich 2010: 217). Dana 12. siječnja 1982. Tuđman je ponovno osuđen na tri godine zatvora i pet godina zabrane javnoga djelovanja. Razlog su bili intervjui švedskoj i njemačkoj televiziji te francuskom radiju, kao i intervju objavljen u emigrantskom listu *Hrvatska država*, u kojima je govorio o neravnopravnosti Hrvatske, progonu disidentskih intelektualaca i preuveličavanju žrtava logora Jasenovac. Odveden je u zatvor Lepoglava, ali zbog zdravstvenog stanja kaznu nije odslužio u cijelosti.²⁵ Godine 1989. Tuđman je objavio svoje kapitalno djelo *Bespuća povijesne zbiljnosti*. Sve do 12. svibnja 1989. Tuđman nije imao legalno pravo objavljivati djela ni javno govoriti u Jugoslaviji (Sadkovich 2010: 244). Uoči sloma komunizma, u lipnju 1989. osnovao je Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ), s ciljem da se na programu postupnog državnog osamostaljenja Hrvatske uspostavi nacionalni pokret koji bi okupio različite političke sastavnice i ideološke tradicije.²⁶

Tuđman je kao predsjednik stranke, potkraj svibnja 1990., u Saboru izabran za predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske. Na predsjedničkim izborima u kolovozu 1992. neposredno je izabran za predsjednika Republike Hrvatske. U lipnju 1997. ponovno je izabran na taj položaj. Pod njegovim vodstvom HDZ je pobijedio na parlamentarnim izborima 1992. i 1995. te lokalnim izborima 1993. i 1997. Od svibnja 1990. do smrti Tuđman je bio ključni akter hrvatske unutarnje i vanjske politike. Pod njegovim utjecajem bio je uspostavljen polupredsjednički sustav vlasti u kojemu je predsjednik donosio sve važnije odluke.

Usljedio je razdoblje Domovinskog rata. Godine 1992. Hrvatska je međunarodno priznata i postala članicom UN-a. Tuđman u Domovinskom ratu bio je kao vrhovni zapovjednik hrvatskih oružanih snaga te mu se priznaju zasluge za to da je u kolovozu 1995. uspio ugušiti srpsku pobunu u Hrvatskoj i postupno vratiti preostale okupirane teritorije. Prema Bosni i Hercegovini vodio je nekonzistentnu politiku, koja se mijenjala ovisno o njegovu shvaćanju BiH i hrvatskih interesa. Ta je politika izazvala kontroverze u hrvatskoj i međunarodnoj javnosti, a Hrvatsku je izložila međunarodnom pritisku i političkoj izolaciji. Kritike je potaknula i njegova unutarnja politika, osobito koncept privatizacije i pretvorbe. Rezultat je, naime, bila tajkunska privatizacija, klijentelizam, korupcija i gospodarska stagnacija. Zagovarao je autoritarni stil vladanja i politiku čvrste ruke prema oporbi i neovisnim medijima.²⁷

²⁵<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (10. rujna 2020. 13:21)

²⁶<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (10. rujna 2020. 13:50)

²⁷<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (10. rujna 2020. 14:11)

3.1. Tuđmanovi posljednji dani i smrt

U izradi ovog poglavlja služila sam se knjigom Ankice Tuđman *Moj život s Francekom* te biografijom *Tuđman* Darka Hudeliste. Prema njihovim navodima, opisala sam tijek Tuđmanove bolesti, prikaz reakcija na predsjednikovu bolest u Hrvatskoj te smrt i komemoracije posvećene Franji Tuđmanu. S obzirom na to da je knjigu *Moj život s Francekom* Ankice Tuđman napisala predsjednikova supruga, neke informacije nisu posve objektivne. Njima sam pristupila kritički, nastojeći njihovu subjektivnost svesti na minimum. Podatke sam potkrijepila i činjenicama s internetskih portala.

Kako to opisuju Tuđmanova supruga Ankica, prvi simptomi njegove bolesti počeli su na odmoru 1996. godine na Brijunima. Prvo ih je uočila Ankica Tuđman, upozoravajući supruga na gubitak apetita te bljedilo koje se sve češće javljalo. Predsjednik RH često je opovrgavao znakove bolesti te izbjegavao posjet liječnicima. S obzirom na nagli gubitak tjelesne težine, odlučio je otići na pregled kod dr. Kranjčevića (Tuđman 2006: 603).

Na nagovor supruge, Tuđman je obavio liječnički pregled na kojemu je dr. Kranjčević ustanovio da se radi o čiru na želucu, zbog čega je tkivo poslano na histološku analizu. Po dolasku nalaza, predsjedniku je dijagnosticiran karcinom želuca. Uz konzultacije hrvatskih liječnika, dogovoren je i pregled kod jednog stranog liječničkog tima. Time je, kako tvrdi predsjednikova supruga, započela borba za Tuđmanov život. Nakon obavljenih liječničkih pretraga, odlučeno je da će se liječenje nastaviti u Washingtonu u vojnoj bolnici Walter Reed. Putovanje je bilo zakazano za 11. studeni 1996., a boravak u bolnici trajao je dvanaest dana. S Tuđmanom su bili liječnici Branimir Jakšić i Stjepan Kranjčević, sin Miroslav i supruga Ankica.²⁸ Franjo Tuđman je dobro podnosio preglede te se nije žalio na bolove. Iako je Tuđman tvrdio da se osjeća dobro, liječnički konzilij, koji je bio sastavljen od pet članova, priopćio je da je predsjednikovo zdravstveno stanje vrlo loše te da mu je ostalo nekoliko mjeseci života (Tuđman 2006: 602-606). Dr. Andrija Hebrang ustvrdio je da je Tuđmanova bolest buknula iznenada zbog pada imunološkog obrambenog sustava, što je uzrokovano njegovim nagomilanim stresovima (Tuđman 2006: 719).

Unatoč lošim prognozama, predsjednik je nastavio obavljati svoje dužnosti. Već po izlasku iz bolnice, prisustvovao je na promociji knjige *Horrors of War* (engleski naslov *Bespuća povijesne zbiljnosti*), a zatim i na ostalim događajima na kojima mu je bila dužnost sudjelovati. U međuvremenu je posjetio druge liječnike te se konzultirao s dr. Hebrangom i specijalistima iz Francuske i Njemačke, koji su mu predložili drugačiji način liječenja, tako da

²⁸<https://www.vecernji.hr/vijesti/franjo-tudjman-bolest-bolnica-1213072> (2. rujna 2020. 22:25)

je tijekom 1997. krenuo s odgovarajućom kemoterapijom koja se pokazala uspješnom. Stoga je, nakon terapije, dr. Hebrang proglasio i predsjednikovo ozdravljenje (Tuđman 2006: 611).

Dvije godine nakon Tuđmanovog ozdravljenja, pojavili su se isti simptomi. Na odmoru na Brijunima supruga je primijetila kako se predsjednik opet lošije osjeća i gubi apetit. Deset dana odmora supružnici su iskoristili za opuštanje, plivanje i šetnju, no s puno manje energije nego inače, što je zabrinulo Ankicu Tuđman. Zdravlje mu se ozbiljno pogoršalo u drugoj polovici 1998. Metastaze su se proširile na ostale organe. Navodno se razvio i tumor na mozgu (Hudelist 2004: 721).

Na Brijunima 1999. predsjednik se žalio na bolove u lumbalnom dijelu kralježnice. Dva mjeseca kasnije, sredinom listopada, izgledao je još lošije i brže se umarao. Stoga su liječnici predložili detaljan pregled. S obzirom na dužnosti koje je predsjednik trebao obaviti, ponajprije posjete papi u Rimu, odbijao je odlazak u bolnicu. Kako mu je zdravstveno stanje bilo sve lošije i bolovi sve jači, 1. studenog 1999. posjetio je KB Dubrava, gdje je hitno operiran. Radilo se o perforaciji debelog crijeva koja je izazvala gnojnu upalu potrbušnice (Tuđman 2006: 641-646). Petnaest dana nakon operacije, pojavile su se komplikacije te je Tuđman podvrgnut još jednoj operaciji. Dana 11. studenog 1999. došlo je do kapilarnog krvarenja u unutrašnje organe. Imunitet je potpuno oslabio. Naposljetku je Tuđman pao u komu. Predsjednik je preminuo u petak, 10. prosinca 1999., oko 23 sata (Hudelist 2004: 721).

U državi je proglašena trodnevna žalost. Zaustavljene su sve kulturno-zabavne manifestacije, odgođeni su svi politički i javni skupovi te međunarodni sastanci, a ponedjeljak 13. prosinca bio je neradni dan. Na Mirogoju su odgođeni i svi pogrebi. U Uredu predsjednika na Pantovčaku otvorena je *Knjiga žalosti*.²⁹ Na ulicama Zagreba zastave su bile spuštene na pola koplja, a u izlozima predsjednikovi portreti obrubljeni crnom vrpcom.³⁰

Dana 11. prosinca u Hrvatsku je stigao slovenski predsjednik Milan Kučan, a papa Ivan Pavao II. brzojavom je izrazio sućut državnom vrhu.³¹

U 11:15 sati iznesen je lijes prvog hrvatskog predsjednika. Lijes je iz bolnice u Dubravi, prema Uredu na Pantovčaku krenuo u pratnji automobilske kolone, u kojoj se našla predsjednikova supruga, kći i sinovi sa svojim suprugama.³² Na putu do Pantovčaka, brojni su Zagrepčani ispraćali kolonu. Predsjednik je ondje bio izložen 11. i 12. prosinca kako bi

²⁹<https://direktno.hr/domovina/robert-valdec-prisjeca-se-sprovoda-dr-franje-tudmana-i-pita-gdje-su-nestale-fotografije-snimke-i-izvjestaji-je-li-ih-mesic-dao-u-stari-papir-ili-176080/> (2. rujna 2020. 20:31)

³⁰<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 22:08)

³¹<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 22:16)

³²<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 20:54)

građani odali počast preminulom. Tih je dana počast predsjedniku odalo više od 100.000 ljudi iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Uz odar predsjednika izmjenjivale su se počasne straže: saborski zastupnici, predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti na državnoj i županijskoj razini, predstavnici parlamentarnih stranaka, iseljeničkih organizacija... (Tuđman 2006: 657-658).

Dana 12. prosinca ceremonija je počela komemoracijom u koncertnoj dvorani *Lisinski*. Ondje su prisustvovala sva važna lica iz hrvatske politike te najbliži Tuđmanovi suradnici. Komemoraciju je pratila glazba Bacha, Mozarta i Kukuljevića.³³ Predsjedniku se tada odavala počast i na Markovu trgu (Tuđman 2006: 658).

Lijes je iz Ureda predsjednika prevezen do Mirogoja. Predsjednik je pokopan uz najviše državničke počasti. Svetu misu i sprovod vodio je zagrebački nadbiskup Josip Bozanić. Posmrtni govor održao je predsjednik Sabora Vlatko Pavletić, a posljednju riječ održao je pisac i predsjednikov prijatelj Ivan Aralica (Tuđman 2006: 658-659). U 15:40 lijes s Tuđmanovim tijelom spušten je u monumentalni grob od crnog granita u neposrednoj blizini crkve Krista Kralja (Hudelist 2004: 721), nakon čega je uslijedila počasna paljba i završni crkveni obred.³⁴ Franjo Tuđman pokopan je na središnjem, vidljivom i pristupačnom mjestu na Mirogoju (Tuđman 2006: 660). Kardinal Franjo Kuharić za pokojnog je predsjednika predvodio 13. prosinca 1999. misu zadušnicu u zagrebačkoj katedrali (Hudelist 2004: 722).

Na Tuđmanovom su pogrebu bile mnoge poznate osobe i visoki dužnosnici, najvećim dijelom iz Hrvatske i BiH. Iz inozemstva su pristigli predstavnici 21 strane zemlje, nekoliko premijera i turski predsjednik Sulejman Demirel (Tuđman 2006: 659).

3.2. Medijsko praćenje Tuđmanovih posljednjih dana i smrti

Strani mediji nisu pridodavali veliku pozornost Tuđmanovu liječenju. Više ih je zanimalo kako je politički vrh vješto skrivao tajnu predsjednikove bolesti od hrvatske javnosti. Ankica Tuđman ističe da je CNN objavio vijest kako je hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman otpušten iz bolnice Walter Reed s dijagnozom karcinoma, a da to u Hrvatskoj još nije objavljeno (Tuđman 2006: 606).

Prema Ankici Tuđman, nakon što je Tuđman završio na operaciji u KB Dubrava, novinari su požurili prema bolnici. Po dolasku predsjednikove supruge u bolnicu, reporteri su tražili izjave o njegovu zdravlju: „Gospođo Tuđman, kako je predsjednik? Može li razgovarati? Što je rekao nakon operacije?“ (Tuđman 2006: 644).

³³<https://www.vecernji.hr/zadnji-sam-vidio-tudjmanovo-lice-801138> (2. rujna 2020. 21:00)

³⁴<https://www.vecernji.hr/zadnji-sam-vidio-tudjmanovo-lice-801138> (2. rujna 2020. 21:03)

Nakon što je predsjednik završio u bolnici, sastavljen je liječnički konzilij koji je svaki dan u dva navrata davao priopćenja o predsjednikovu postoperativnom stanju (Tuđman 2006: 646). Osim predsjednikova zdravlja, mediji su pridodavali pozornost i na njegov privatni život. Tako su se u tisku mogli naći napisi o tome koliko ga puta na dan posjećuje supruga, tko je s njom u pratnji, jesu li u posjeti bila predsjednikova djeca, unuci, prijatelji i suradnici (Tuđman 2006: 646).

Nakon predsjednikove smrti 10. prosinca, javnost je sljedeće jutro u 2:00 sata putem televizije i radija primila tu vijest. Hrvatska televizija prekinula je emitiranje i voditelj Saša Kopljar je u izvanrednim vijestima, koje su bile emitirane na sva tri programa, objavio hrvatskim građanima vijest da ih je napustio njihov prvi predsjednik. Javnosti se obratio i Vlatko Pavletić, predsjednik Zastupničkog doma Sabora: „Prestalo je kucati veliko srce dr. Franje Tuđmana, državnika i državotvorca, prvog predsjednika moderne, nezavisne, suverene, demokratske Republike Hrvatske.“³⁵ Nakon vijesti, emitiran je kratki dokumentarac o Tuđmanu, a potom Mozartov „Requiem“.³⁶ Većina hrvatskih novinara tih je dana vrlo oprezno i s naglašenim pijetetom govorila o preminulom hrvatskom predsjedniku (Hudelist 2004: 721).

Komemoraciju za predsjednika pratili su novinari, fotoreporteri te razne televizijske ekipe. Brojni novinari pristigli su u Zagreb kako bi pratili posljednji ispraćaj Tuđmana. Snimali su tisuće ljudi na ulicama kako se u tuzi opraštaju od predsjednika.

Za praćenje predsjednikova posljednjeg ispraćaja akreditirano je 400 novinara i snimatelja. Mediji su izvještavali da je predsjednika ispratilo 250 tisuća građana, a spominjala se i brojka od pola milijuna, koja se odnosila na manifestacije diljem zemlje vezane uz pogreb (Tuđman 2006: 659).

Na dan pokopa, 13. prosinca 1999., u *Jutarnjem listu* objavljen je tekst katoličkog publicista Živka Kustića na temu „odnos Franje Tuđmana i Katoličke crkve“. Kustić je bio otvoren i kritičan. Iznio je tezu da je zbog Tuđmanove politike u Bosni i Hercegovini Katolička crkva u BiH ranjena. U svom je tekstu istaknuo i da nije poznato je li Tuđman ikad obnovio vjersku aktivnost i tražio sakramente te da je u crkvu došao nekoliko puta iz političkih razloga (Hudelist 2004: 721-722).

Prema *Tportal.hr*, strani su mediji na dan predsjednikove smrti uspoređivali Tuđmana s Titom: „*New York Times* napisao je povodom Tuđmanove smrti da se on, dok su u Hrvatskoj i

³⁵<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tudmanov-povratak-iz-vjecnosti-20091209/print> (2. rujna 2020. 21:44)

³⁶<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/u-dva-sata-ujutro-hrt-je-prekinuo-program-i-u-izvanrednim-je-vijestima-objavljeno-da-je-umro-tudman-proglasena-je-trodnevna-zalost-a-na-pogreb-mu-je-stigao-jedan-jedini-predsjednik-637556> (2. rujna 2020. 20:17)

BiH trajale borbene operacije, predavao okusima kavijara i šampanjca s pogledom na Zagreb iz bivše Titove vile koja je prije Drugog svjetskog rata pripadala obitelji hrvatskih Židova.“ U istom tekstu kazuju kako je BBC izvijestio da su zapadne države bile kritične prema autoritarnom stilu vladanja Franje Tuđmana te da je prisutnost diplomata umjesto državnika na pogrebu odraz izolacije u koju se Hrvatska dovela.³⁷

3.3. Prikaz Tuđmanove smrti u *Vjesniku*

Od 15. studenog do 15. prosinca 1999. u *Vjesniku* su redovno izlazile informacije o Tuđmanovu zdravlju. Iako to nije bilo svakoga dana u tom razdoblju, građani su preko *Vjesnika* znali u kakvom je zdravstvenom stanju predsjednik Hrvatske.

Dana 15. studenoga, osim spomenute izjave liječnika, novine su objavile i najbolje želje za ozdravljenje predsjednika pape Ivana Pavla II. Dan kasnije, 16. studenoga, objavljen je tekst naslovljen „Hrvatska moli za zdravlje predsjednika“ te su čitatelji obaviješteni kako je u bolnici otvorena knjiga podrške predsjedniku. Dana 17. studenog u novinama je spomenuta misa, koja je održana u Sinju, u cilju Tuđmanova ozdravljenja. Dana 18. studenoga prenesena je izjava premijera Zlatka Mateše uz naslov „Tuđmanovo stanje stabilno, posjetio ga i Mateša“ te izjava predsjednika Clintona naslovljena „To je vrlo hrabar političar – rekao je predsjednik Clinton“ i tekst ministra Jure Radića o političkim sukobljavanjima tijekom predsjednikova liječenja: „Radić: Oni koji su se zalijetali tijekom predsjednikove bolesti, bit će prepoznati“.

Idućega dana nastavljene su političke rasprave te je uslijedila izjava političara Ivice Ropuša naslovljena „Ropuš: predsjednik pri svijesti, moguće je raspisivanje izbora“. Dana 21. studenoga objavljen je tekst pod naslovom „Oporba razmatra HDZ-ov prijedlog o reguliranju privremene spriječenosti predsjednika“. Dana 22. studenoga *Vjesnik* donosi informacije o izborima pod naslovom „Predsjednik u nedjelju do ponoći nije raspisao izbore - vjerojatno će biti odgođeni za siječanj“ te izvješćuje o inzistiranju oporbe da se Vlada očituje o stanju predsjednika. Upućen je i novi prijedlog o uređenju instituta privremene spriječenosti predsjednika koji još uvijek nije bio izglasan. Dana 23. studenoga uočena je samo izjava liječničkog konzilija. Dana 24. studenoga *Vjesnik* izvješćuje kako svjetski mediji pišu o Franji Tuđmanu te kako procjenjuju posljedice njegove bolesti: „Strani mediji reagirali su na loše zdravstveno stanje predsjednika i na raspisivanje izbora koje se odgađa“.

³⁷<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tudmanov-povratak-iz-vjecnosti-20091209/print> (2. rujna 2020. 21:27)

Dana 25. studenoga 1999. uz izjavu konzilija, dominiraju naslovi: „Zakon o privremenoj spriječenosti predsjednika prošao“ te „HDZ nije dopustio trajnu spriječenost Predsjednika“. Idućeg dana objavljen je tekst pod naslovom „Ustavni sud se očitovao o spriječenosti predsjednika“ te „Tuđman to nije zaslužio – bjesomučna predizborna utrka“. Dana 27. studenoga nije bilo objave liječničkog konzilija, već je objavljen samo tekst „Ustavni sud utvrdio privremenu spriječenost predsjednika Tuđmana“. Dana 28. i 29. studenoga *Vjesnik* je o predsjedniku iznio samo zdravstveno stanje, a 29. studenoga objavljena je fotografija svih članova obitelji ispred KB Dubrava. Dogodio se i dan, 30. studenoga, kad se o predsjedniku nije pisalo ništa, a 1. prosinca dano je samo priopćenje liječničkog konzilija. Dana 2. prosinca *Vjesnik* je objavio govor Wolfganga Petritscha, visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH, koji je naišao na negativne komentare Hrvata u toj državi: „Govor o Tuđmanu ni korektan ni moralan“. Naime, Petritsch je izjavio da će kraj vladavine Franje Tuđmana imati “pozitivan, smirujući učinak” na odnose među etničkim zajednicama u BiH.

Dana 3. i 4. prosinca opet je tiskana samo izjava konzilija, a potomjeg je dana navedeno da je Vlatko Pavletić, predsjednik Hrvatskog sabora, posjetio predsjednika u bolnici. Dana 6. prosinca dnevnik je objavio samo izjavu liječnika, a 7. prosinca su se novinari pobunili kako su priopćenja konzilija vrlo kratka te ne donose potpune informacije. Tekst je naslovljen: „Kostović: nisu štura priopćenja konzilija“. I 8. i 9. prosinca uz predsjednika su vezane samo obavijesti liječnika. Dana 10. prosinca, uz liječničku obavijest, stavljena je i fotografija predsjednikova sina ispred bolnice te vijest kako su svjetske agencije u srijedu i četvrtak prenijele izvješća liječničkog konzilija. Predsjednik je, kako je nevedeno, toga dana i umro.

Zato je 11. prosinca 1999. izašlo posebno izdanje *Vjesnika*. Na prvoj stranici, nalazila se velika fotografija predsjednika uz potpis „Predsjednik RH dr. Franjo Tuđman (1922.-1999.)“. Objavljen je tekst Nenada Ivankovića: „Neka mu je laka hrvatska zemlja i vječna hvala“.

Slika 3.1. Naslovna strana posebnog izdanja *Vjesnika* 11. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br.18716

Na drugoj stranici dominirao je naslov „Svjetski mediji portretiraju Tuđmana kao oca nacije“. U tekstu su bile objave *CNN-a*, *New York Timesa*, *ABC-a*, *BCC-a*, *AP-a* o predsjednikovoj smrti. Pod naslovom „Čitava hrvatska javnost potresena izražava štovanje Tuđmanovoj osobi“ donesene su izjave poznatih Hrvata o smrti predsjednika: Smiljko Sokol, predsjednik Ustavnog suda: „Doživljavao sam ga kao dobrog čovjeka“; Anto Nobilo, odvjetnik: „Ušli smo u posttuđmanovsko razdoblje“; Ivo Padovan, predsjednik HAZU: „Tvorac moderne države“; Zrinko Ogresta, redatelj: „Volio sam Tuđmana“; Vladimir Primorac (bivši predsjednik Vrhovnog suda): „Idemo ispočetka“. Na istoj stranici nalazi se fotografija dvorišta KBC Dubrava i prikaz smjera mimohoda. Na trećoj je stranici izjava premijera Mateše: „Čitav život posvećen stvaranju hrvatske države“ te akademika Pavletića: „Prestalo je kucati veliko srce, Tuđman ostaje simbol hrvatske odlučnosti“. Pod naslovom „Oporba ističe Tuđmanove zasluge i izuzetno mjesto u hrvatskoj povijesti“ sažete su misli članova oporbenih stranaka o predsjedniku. Ivica Račan: „Na nama je da očuvamo njegov trajan doprinos“, Đurđa Adlešić: „Pokažimo svi ozbiljnost i odgovornost“, Damir Krajin: „Svjesni smo što je značio Hrvatskoj“. Na četvrtoj je stranici ponovno objavljen tekst Nenada Ivankovića od 7. kolovoza 1995.: „Tuđman - hrvatski Bismarck“ te ulomci iz Tuđmanovih djela u kojima je tematizirao pravo Hrvata na vlastitu državu i samostalnost - „Pravo na slobodu i državu“. Ispod tekstova stoji fotografija prisege za predsjednika RH. Na petoj, šestoj i sedmoj stranici objavljeni su Tuđmanovi politički potezi u stvaranju RH, prikazani naslovom „Tuđmanove pobjedničke bitke za Hrvatsku“.

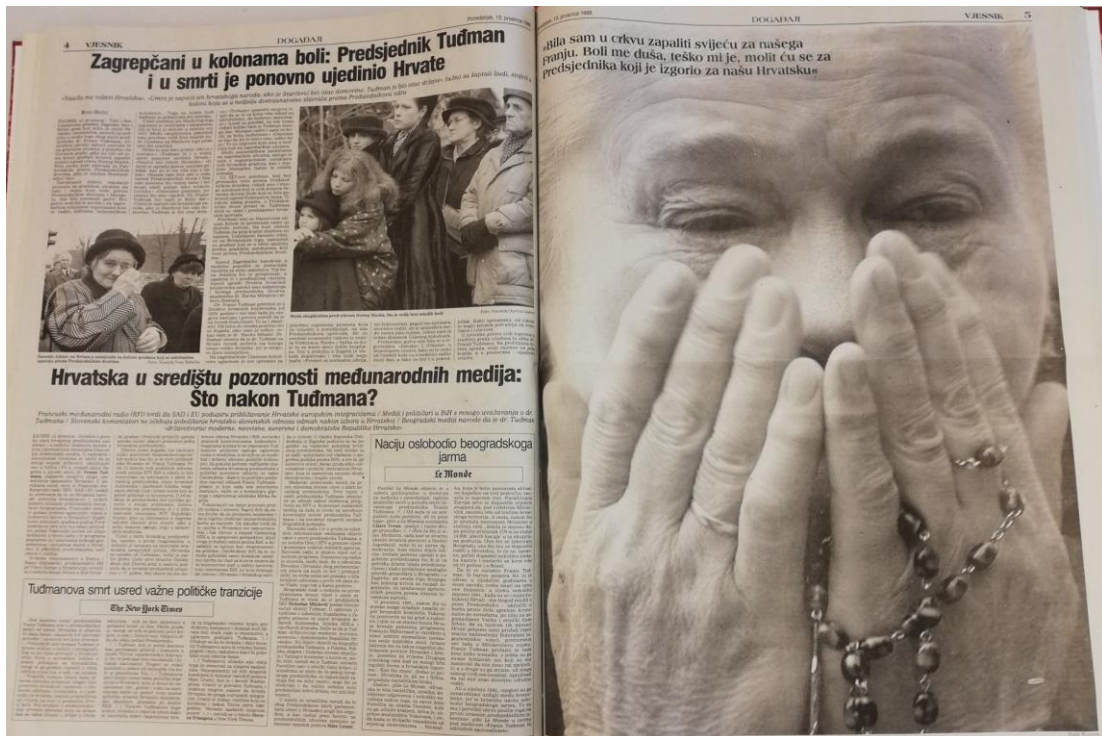
Slika 3.2. Peta stranica posebnog izdanja *Vjesnika* 11. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br. 18716

Tekst su popratile fotografije predsjednika iz Vukovara, sa skupa Matice hrvatske, zatim na bojišnici te fotografija iz UN-a i fotografije nazvane: „Tuđman s ministrom Šuškom“, „Sveti Otac u posjeti Hrvatskoj“, „Predsjednik Tuđman i njemački kancelar“, „Na potpisivanju Daytonskog sporazuma“ i „Predsjednička prisega 1992“. Priča o Tuđmanu sažeta je pod naslovom „Uspostava hrvatske države“, a napisao ju je Marko Barišić i nalazila se na osmoj stranici. Odnos predsjednika prema sportu naslovljen je „Tuđman i sport – nije važno samo sudjelovati“. Uslijedile su fotografije predsjednika iz Knina. Nakon vijesti o smrti predsjednika, oproštajnih govora i tekstova o njegovu djelovanju, u *Vjesniku* su toga dana objavljeni i tekstovi iz drugih domena.

Dana 13. prosinca 1999. na prvoj su stranici uslijedili naslovi „Povjerenje smo ti poklonili, našu si odanost zaradio“ te komentar Josipa Antića „Diktat zajedničkog srca“. Na drugoj je stranici naslov „Deseci tisuća građana poklonili se pred Predsjednikovim odrom“, koji govori o komemoraciji održanoj u čast predsjednika. Tekst je preuzet s HINA-e, a prate ga podnaslovi „U knjigama žalosti sve generacije“, „Molitve u crkvama“, „Počast predsjedniku u UN-u“, „CNN izravno prenosi posljednji ispraćaj dr. Tuđmana“, „Markov trg ispunjen svijećama“ te fotografije kolona ljudi koji čekaju kako bi se poklonili preminulom predsjedniku i počasne straže uz odar. Na trećoj stranici objavljeno je koliko je uglednika odalo počast predsjedniku; „2000 uglednika odalo počast predsjedniku Tuđmanu u

Lisinskom“ te govor Vlatka Pavletića „U presudnim trenucima za opstanak Hrvatske uvijek je bio pobjednik“ i govor Zlatka Mateše „Predsjednik je krenuo u pobjedu s vjerom u hrvatski narod“. Na četvrtoj je stranici pregled s komemoracije Borisa Orešića, naslovljen „Zagrepečani u kolonama boli: Predsjednik Tuđman i u smrti je ponovno ujedinio Hrvate“. Objave svjetskih medija o predsjedniku naslovljene su „Hrvatska u pozornosti međunarodnih medija: Što nakon Tuđmana?“, a autor je Mate Granić. Na istoj stranici stoje objave *The New York Timesa* i *Le Monda* te fotografije građana ispred crkve Svetog Marka i na Britanskom trgu.

Slika 3.3. Četvrta i peta stranica *Vjesnika* 13. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br. 18718

Na šestoj stranici nalazi se naslov „Svojim mirotvorstvom ukazao je cijelom svijetu kakav i koliki može biti duh hrvatskog čovjeka“ i u njemu su opisane komemoracije diljem zemlje. Alemko Zornija napisao je članak „Hrvati u BiH: Zahvaljujući dr. Tuđmanu mi smo svoji na svome“. Sead Begović napisao je „Matica hrvatska: Tuđman je bio vođa preporoditeljskih osobina“. Na sedmoj stranici uslijedio je naslov „Znao je osjetiti tisućljetnu energiju naroda i njegove molitve te ostvariti samostalnu državu Hrvatsku“ koji donosi izjave poznatih Hrvata: filmskog redatelja Vinka Brešana, publiciste Ive Škrabala, glimice Ene Begović, sportašice Janice Kostelić...

Slika 3.4. Šesta i sedma stranica *Vjesnika* 13. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br. 18718

Na osmoj je stranici „Zahvalnost čovjeku koji je preporodio Zagreb i Hrvatsku“ Mile Franićevića.

Pod naslovom „Budućnost će pokazati koliko smo izgubili Tuđmanovom smrću“ prenesene su izjave članova HDZ-a. Počast predsjedniku odao je i NK Dinamo: „Plavi klub izgubio svoga velikog prijatelja i predsjednika“. Objava s komemoracije na zagrebačkom Sveučilištu preuzeta je od HINA-e te je naslovljena „Konstanta Tuđmanova života bila je briga za sudbinu naroda“. Na devetoj stranici nalazi se crno bijela fotografija Tuđmana „In memoriam, dr. Franjo Tuđman 1922.-1999. - Utemeljitelj hrvatske države i Hrvatske demokratske zajednice“, u potpisu je navedena ta stranka. Deseta stranica također je posvećena uspomeni na predsjednika Tuđmana od vojnog zapovjednika. Na 11. stranici izdane su obavijesti povodom njegovog pogreba: „HŽ uvodi posebne vlakove prema Zagrebu i iz njega“, „Misa zadušnica služit će se u katedrali“, „Posebne autobusne linije“, „Privatno parkiralište na Velesajmu“. „U 14 sati zvonit će sva zvona“ i „Umjesto vijenaca, novac za obnovu Vukovara“. Tiskana je i ona vijest da je „za promet zatvorena većina ulica u središtu Zagreba“. Uz tekst stoji karta kretanja pogrebne povorke te fotografija grobnice predsjednika.

Zaposlenici Hrvatskih telekomunikacija na 12. stranici uputili su posljednji pozdrav predsjedniku, a na 13. stranici objavljene su izjave Andrije Hebranga „Tuđman je znao zaplakati, ali dostojanstveno kako je i živio“ te Šarinića „Predsjednikov odnos prema teškoj

bolesti bio je zadivljujući“. Istoga je dana *Vjesnik* prenio tekst iz *Večernjeg lista* „Zbogom poštovani predsjedniče“ Branka Tuđena, kao i tekstove iz *Slobodne Dalmacije* Olge Ramljak i *Novog lista* Dražena Vukova Colića.

Nakon izraza sućuti mladeži HDZ-a, uslijedile su ostale vijesti. Na posljednjoj stranici nalaze se fotografije koje prikazuju paljenje svijeća za predsjednika.

Dana 14. prosinca 1999. u *Vjesniku* su objavljene vijesti s predsjednikova pogreba. Na prvoj stranici nalazila se fotografija u trenutku spuštanja lijesa u grob te tekst naslovljen „Pokopan predsjednik Tuđman“. Uslijedio je tekst Marka Barišića „Život za Hrvatsku“.

Slika 3.5. Naslovna strana *Vjesnika* 14. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br. 18719.

Na drugoj i trećoj stranici nalazio se naslov „Čitava Hrvatska na Mirogoju oprostila se od Franje Tuđmana, utemeljitelja države i svoga prvog predsjednika“, ispod kojega su se nalazili oproštajni govori te fotografije s pogreba. Iz HINA-e je prenesena informacija kako je pogreb pratilo 400 novinara iz zemlje i svijeta te da su pogreb i misu zadušnicu pratili svi hrvatski biskupi. Također, spomenuta su i strana izaslanstva koja su mu odala počast.

Slika 3.6. Druga i treća stranica *Vjesnika* 14. prosinca 1999.

Izvor: *Vjesnik*, br. 18719.

Naslov na sljedećoj stranici „Posljednji zbogom uz pjesmu Rajska Djevo“, nakon toga uslijedili su naslovi „Tuđmanova ideja da oslobodi Hrvatsku jugoslavenskog jarma“ i „Hrvatska svoj uskrs zahvaljuje državniku koji nas danas ostavlja“. „Tuđman je bio mnogo više od predsjednika države, bio je za nas tvorac vječne Hrvatske“, kako je naslovljen govor akademika Vlatka Pavletića. Prenesen je govor nadbiskupa Bozanića „Tuđmanovo ime upisano je u velike i sretne događaje u Europi u posljednjem desetljeću“. Na petoj stranici nalazio se govor kardinala Kuharića: „Tuđman je svoj život uložio u borbu za istinu o svom narodu“. Izražena je sućut pape Ivana Pavla II. „Pridružujem se žalosti cijeloga naroda“.

Hrvati u Hercegovini objavili su tekst povodom smrti predsjednika: „Prepustili smo se Tuđmanovu vizionarstvu sve do konačne pobjede“. Objavljeno je da je Tuđmana ispratilo 250.000 građana te da je mimohod građana pokraj odra bio danonoćan. Predsjednik je za života volio sport, stoga su objavljeni tekstovi o oprost sportskih kuća i organizacija s Tuđmanom: „Hrvatska kuća nogometa oprostila se s predsjednikom“, „I u Fifi zastave na pola koplja“ i „Nikad nitko nije bio niti će biti vjerniji Hrvatskoj od našega Franje!“ Na šestoj je stranici objava CNN-a „Stotine tisuća ljudi oprostilo se od utemeljitelja Hrvatske“, ZDF-a „Pogreb pokazao da Tuđman ima još mnogo sljedbenika“, BBC-a „Zagrebačke ulice prepune tugujućih ljudi“. Iz BiH je preuzet tekst „Izravni televizijski prijenos pogreba“, iz Mađarske da je tamošnja javnost „potresena smrću dr. Tuđmana“, kad se iz američkog i njemačkog tiska prizivalo ’novo doba‘.

Da se i svijet opraštao od predsjednika dokazuje činjenica da su u Australiji zastave bile obješene na pola koplja te naslov „Izrael u znaku tuge za dr. Franjom Tuđmanom“. Velikim naslovom na sedmoj stranici objavljen je patetični članak Željka Garmaza „Ovaj narod u ovolikom broju je rekao sve. I to je bitno. To je Hrvatska! To je Tuđman!“ Kipar Kuzma Kovačić napisao je „Predsjednik je zračio nečim velikim, ali to veliko nije bilo ništa drugo doli – ljubav!“

Od 8. do 10. strane toga broja *Vjesnik* je objavljivao vijesti iz drugih područja, ali je i tu bilo tekstova koji su na posredan način bili vezani s pogrebom, primjerice da je „u Zagreb stiglo stotinu autobusa s tisućama ljudi iz čitave Hrvatske“, da su „intervenirale pojačane ekipe Hitne pomoći“, da je bilo „osam privatnih avionskih linija“ i da je „posebnim vlakovima u Zagreb stiglo oko 5000 ljudi“. Na 11. stranici u rubrici „Pisma čitatelja“, objavljena su tri teksta posvećena predsjedniku Tuđmanu autora Damira Borovčaka, Jure Jurasu i Matije Pokrivke. Na posljednjoj je stranici objavljena fotografija kolone ljudi iz Draškovićeve ulice.

Dana 15. prosinca na prvoj stranici objavljen je tekst naslovljen „Središnjoj vukovarskoj ulici ime dr. Tuđmana“ te na osmoj stranici „naglasci iz svijeta“, gdje je *Corriere della Sera* poručivao „Iskrena sućut Pape“, a *El Mundo* dao analizu „Hrvatska nakon Tuđmana“. Tekst u listu *Le Soir* bio je naslovljen „U nestabilnoj ravnoteži“ i u *Der Standardu* „Ključna država Hrvatska“. Ostatak lista posvećen je aktualnim temama.

Vjesnik je sve do Tuđmanove smrti svakodnevno objavljivao izjave liječničkog konzilija. Od 15. studenog do 10. prosinca 1999. o predsjedniku je objavljeno 25 tekstova svih žanrova i veličina, i to uglavnom političke tematike. Pisalo se o predsjednikovom nasljedniku, političkim previranjima te o odnosu vladajućeg HDZ-a i oporbenih stranaka. U posebnom izdanju *Vjesnika*, koje se sastojalo od 16 strana, devet je bilo izravno posvećeno Franji Tuđmanu. Tu se nalazilo 20 tekstova koji su opisivali komemoracije te nadolazeće političke događaje i dileme. Opširno su prenošene izjave brojnih ličnosti i tekstovi iz stranih medija, ukoliko o pokojnom predsjedniku nisu pisali izrazito negativno. Izdanje je sadržavalo fotografije u boji, kakve nisu tiskane u redovnim brojevima. Sljedeći dan je tiskano čak 35 tekstova posvećenih predsjedniku. Tijekom razdoblja koji sam proučavala papa Ivan Pavao II. oglasio se četiri puta i to u poruci ozdravljenja te u izrazima žalosti i sućuti. Vijesti su uglavnom preuzete s HINA-e, izvještaji sa skupova ili s pogreba potpisivani su mahom inicijalima, a analitički tekstovi i komentari većinom punim imenom i prezimenom autora. Na fotografijama je Tuđman najčešće prikazivan u državničkim pozama i s državnim obilježjima u pozadini.

4. Zaključak

Tema su ovog diplomskog rada medijski odjeci Titove i Tuđmanove smrti. Iako se središnje istraživanje temeljilo na listu *Vjesnik*, proučavajući ova dva predsjednika pronalazila sam tekstove i iz drugih medija. U konačnici, djelomično potvrđujem pretpostavku s početka priče. Naime, mediji su u prošlom stoljeću imali puno veće poštovanje prema predsjednicima te se nije toliko zadiralo u njihov privatni život. Ovu tezu apsolutno potvrđujem za Josipa Broza Tita, pogotovo za njegova živora, što nam pokazuje i kako je funkcionirao medijski sustav u tadašnjoj SFRJ. U Tuđmanovo, pak, vrijeme mediji nisu bili toliko kontrolirani, ali je jednako tako točno da zbog njegovih autoritarnih metoda vladavine nisu imali ni apsolutnu slobodu. Usprkos ograničenjima koji su nerijetko dovodili u pitanje demokratski ustroj zemlje, predsjednika se često prozivalo. U njegovim posljednjim danima, prema svjedočenju njegove supruge u knjizi *Moj život s Francekom*, mediji su žudjeli za senzacionalističkim informacijama te su ometali obitelj u svakodnevnim aktivnostima.

S obzirom na to da je o Titovim posljednjim danima i smrti objavljeno i nekoliko knjiga od kojih sam dvije i koristila u ovom radu, lakše mi je bilo doći do medijskih napisa iz toga vremena. Iz toga mogu zaključiti da su Titov pogreb i komemoracije bile puno značajnije i praćenije u svjetskim okvirima, ponajprije zbog činjenice da je bio na čelu Pokreta nesvrstanih, koji je na vrhuncu svoga djelovanja okupljao čak stotinjak zemalja.

Za Tuđmana je karakteristično da je CNN prvi prenio vijest o njegovoj bolesti, dok se u Hrvatskoj dugo tajila ta informacija. Rad sam počela pisati s pretpostavkom da svjetski mediji nisu pridodavali veliku pažnju predsjedniku Tuđmanu. Nakon proučavanja medijskih odjeka, zaključila sam da je i hrvatski predsjednik dobio dio medijskog prostora u brojnim zemljama, ali ipak neusporedivo s onim kako je ispraćen jugoslavenski lider. Tita se puno više veličalo zbog njegova kulta ličnosti, koji se odrazio i na kreiranje medijske recepcije u svijetu.

Konkretnu predodžbu o medijskim napisima ovih dvaju predsjednika, dobila sam proučavajući list *Vjesnik*. U istraživanjima sam zaključila da je *Vjesnik* Titu u njegovim posljednjim danima posvećivao osjetno veću pozornost nego Tuđmanu, što je odraz i različitih političkih okolnosti, odnosno rasta medijskih sloboda u dva desetljeća koja su dijelila oproštaje jugoslavenskog i hrvatskog predsjednika. Zdravstveni izvještaji davali su se za oba predsjednika, no za Tita su informacije prenošene iz državne agencije *Tanjug*, kao i većina vijesti vezanih uz njegovo djelovanje, što znači da je bila strogo kontrolirana svaka medijska objava. Iako su i za Tuđmana vijesti preuzimane iz državne agencije HINA-e,

medijske su kuće, tako i list *Vjesnik*, imale mogućnost same kreirati niz sadržaja, a i bilo je puno više autorskih tekstova.

Dok su predsjednici Josip Broz Tito i Franjo Tuđman bili na liječenju, a njihova smrt je postala sve izvjesnija, u državi su se događala brojna politička previranja te se vodila borba za njihovo nasljedstvo. O tome se puno više pisalo u slučaju predsjednika Tuđmana. To se događalo zbog različitih političkih sustava u kojima su ovi predsjednici djelovali, ali i zbog većeg strahopoštovanja prema Titu, kao i represije jugoslavenskih institucija. Također, *Vjesnik* je puno više pisao o Tuđmanovoj obitelji za vrijeme liječenja, nego o Titovoj. Slično je i kad je u pitanju ilustrativni materijal, odnosno fotografije.

Posebno izdanje *Vjesnika* za predsjednika Josipa Broza bilo je opširnije, tekstovi su bili veći, a naslovi poetičniji i patetičniji, s puno više pjesničkih figura. Objavljeno je više izjava, izraza sućuti te komemorativnih govora i domaćih i stranih državnika. S obzirom na to da je Tito bio na čelu totalitarnog političkog sustava, više je dana trajalo službeno proglašeno žalovanje te mu je samim tim i više građana odalo počast. Tito je imao i iznimno veliki ugled u svijetu, uz nesvrstanost i zbog toga što je predstavljao svojevrsni most u tadašnjim tlokovskim podjelama pa je sasvim logično da mu je došlo puno stranih dužnosnika na pogreb. Štoviše, bio je to pogreb s najviše državnih i političkih delegacija u svjetskoj povijesti.

U razdoblju od 5. pa sve do 12. svibnja *Vjesnik* je izvještavao samo o Titu. Pisalo se o bolesti, tijeku liječenja, izjavama liječničkog konzilija. Slijedili su govori povodom smrti, održane komemoracije i najavljivani su nadolazeći događaji u čast predsjednika. Spominjale su se strane agencije, njihove vijesti povodom smrti Tita, pisalo se i o danima žalosti u brojnim državama svijeta te reakcije građana Jugoslavije na predsjednikovu smrt.

Iako je i Tuđmanovo posebno izdanje sadržavalo slične teme, o njemu se pisalo osjetno manje. Nije bilo toliko izvještaja i dolaska stranih novinara, kao ni izjava svjetskih državnika. Također, *Vjesnik* je nakon objava o smrti predsjednika Tuđmana, donosio i vijesti iz Hrvatske i svijeta te se bavio aktualnim temama. Hrvatskom je predsjedniku bilo posvećeno svega devet strana posebnog izdanja *Vjesnika*. Za razliku od Tita, kod Tuđmana je Katolička crkva imala veliku ulogu u pogrebu, pa je tiskan niz izjava biskupa, kardinala, nadbiskupa te želje za brzo ozdravljenje i u konačnici izraz sućuti samog pape Ivana Pavla II.

I jedno i drugo posebno izdanje sadržavalo je mnoštvo fotografija, i to s političkom tematikom, ali i susrete tih državnika s građanima. Fotografije su dominirale i uz komemoracije i njihove pogrebe. U izdanjima iz 1980. nije bilo fotografija Tita i

jugoslavenske zastave u prvom planu, dok objave vezane uz Tuđmana često sadržavaju fotografije s hrvatskim znamenjima.

Iako je Tuđmanova sahrana bila manje zanimljivija svjetskoj javnosti, pogreb je pratilo čak 400 novinara iz Hrvatske i mnogih inozemnih redakcija, uključujući i najveće medijske kuće. Tijekom komemorativnih dana i dana žalosti, u Titovu su čast tiskana čak tri posebna izdanja *Vjesnika*, a slično su postupali i dnevni listovi u drugim republikama. Naslovi u svjetskim medijima puno su više veličali Titov lik i djelo, dok je Tuđman, ako nije bio meta kritika, nazivan samo „ocem domovine“.

Zaključimo, naposljetku, da su svi jugoslavenski mediji, kao i većina hrvatskih, veličali dvojicu karizmatičnih predsjednika u mjeri koja u stabilnim demokratskim sustavima nije moguća, ali ni realna. Kad su se promijenile političke okolnosti, ti su isti mediji postajali i njihovi žestoki kritičari. Upravo je *Vjesnik* u tom kontekst bio najbolji primjer.

U Koprivnici, 6. studenog 2020.

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Jvana Jvezic (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Medijski odjeci Titove i Tuzmanove smrti na primjeru lista Vjesnik (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Jvana Jvezic
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Jvana Jvezic (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Medijski odjeci Titove i Tuzmanove smrti na primjeru lista Vjesnik (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Jvana Jvezic
(vlastoručni potpis)

5. Literatura

Knjige:

- [1] Despot, Z. 2009. *Tito - tajne vladara: Najnoviji prilozi za biografiju Josipa Broza*. Večernji list. Zagreb.
- [2] Hudelist, D. 2004. *Tuđman*. Profil International d.o.o. Zagreb.
- [3] Miroslavljev, R. 1981. *Titova poslednja bitka*. Narodna knjiga. Beograd.
- [4] Simić, P. - Despot, Z. 2017. *Tito*. Despot infinitus d.o.o. Zagreb.
- [5] Sadkovich J. J. Tuđman. 2010. *Prva politička biografija*. Večernji posebni proizvodi d.o.o. Zagreb.
- [6] Saračević, S. 1980. *Bilo je časno živjeti s Titom*. Vjesnik. Zagreb.
- [7] Tuđman, A. 2006. *Moj život s Francekom*. Večernji list d.d. Zagreb.

Građa:

Vjesnik, 15. 4. 1980. – 15. 5. 1980., 15. 11. 1999. – 15. 12. 1999.

Internetski izvori:

- <https://tehnika.lzmk.hr/vjesnik/> (3. rujna 2020. 18:49)
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9758> (6.kolovoza 2020. 19:50)
- <https://povijest.hr/nadanasnjidan/izdaja-hrvata-u-dvorcu-pokraj-bleiburga-1945/> (20.kolovoza 2020. 20:04)
- <https://impulsportal.net/index.php/kolumne/drustvo/1516-tanjug-vise-nista-ne-javlja> (6. kolovoza 2020. 0:10)
- <https://www.nacional.hr/za-dva-dana-40-obljetnica-smrti-predsjednika-sfrj-josipa-broza-tita/> (21. kolovoza 2020. 0:21)
- <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/dan-titove-smrti-prije-40-godina-iz-vizure-francuske-novinske-agencije-kad-mu-se-zivot-ugasio-taj-starac-nije-tezio-vise-od-40-ak-kg-10266322> (21. kolovoza 2020. 0:44)
- http://www.titomanija.com.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=1116 (21.kolovoza 2020. 1:13)

<https://100postojutarnji.hr/news/dan-kad-je-zivot-stao-37-godina-od-smrti-najkontroverznijeg-drzavnika-jugoslavije> (22. kolovoza 2020. 20:00)

<https://magazin.hrt.hr/509963/8-svibnja-1980-titov-pogreb> (23. kolovoza 2020. 20:19)

<http://www.prometej.ba/clanak/povijest/statistika-o-sahrani-josipa-broza-tita-1104> (23. kolovoza 2020. 20:32)

<http://www.sremskenovine.co.rs/2012/02/bit%20ADka-za-auto%20ADno%20ADmi%20ADju-voj%20ADvo%20ADdi%20ADne/> (23. kolovoza 2020. 20:42)

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32427> (23. kolovoza 2020. 21:09)

<https://belgrade-beat.rs/lat/znamenitosti/kuca-cveca> (23. kolovoza 2020. 21:54)

<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2019/05/stranici-mediji-su-propitivali-titov-identitet-ko-je-preminuo-4-svibnja-1980-godine/> (21. kolovoza 2020. 0:01)

<https://www.nacional.hr/za-dva-dana-40-obljetnica-smrti-predsjednika-sfrj-josipa-broza-tita/> (21. kolovoza 2020. 0:14)

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (6. rujna 2020. 10:58)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/franjo-tudjman-bolest-bolnica-1213072> (2. rujna 2020. 22:25)

<https://www.biografija.com/mate-granic/> (2. rujna 2020. 14:56)

<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/u-dva-sata-ujutro-hrt-je-prekinuo-program-i-u-izvanrednim-je-vijestima-objavljeno-da-je-umro-tudman-proglasena-je-trodnevna-zalost-ana-pogreb-mu-je-stigao-jedan-jedini-predsjednik-637556> (2. rujna 2020. 20:01)

<https://direktno.hr/domovina/robert-valdec-prisjeca-se-sprovoda-dr-franje-tudmana-i-pitagdje-su-nestale-fotografije-snimke-i-izvjestaji-je-li-ih-mesic-dao-u-stari-papir-ili-176080/> (2. rujna 2020. 20:31)

<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 22:08)

<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 22:16)

<https://www.vecernji.hr/vecernji60/smrt-tudmana-sablasna-tisina-na-ulicama-i-gradani-sa-suzama-u-ocima-1362507> (2. rujna 2020. 20:54)

<https://www.vecernji.hr/zadnji-sam-vidio-tudjmanovo-lice-801138> (2. rujna 2020. 21:00)

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tudmanov-povratak-iz-vjecnosti-20091209/print> (2. rujna 2020. 21:44)

<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/u-dva-sata-ujutro-hrt-je-prekinuo-program-i-u-izvanrednim-je-vijestima-objavljeno-da-je-umro-tudman-proglasena-je-trodnevna-zalost-a-na-pogreb-mu-je-stigao-jedan-jedini-predsjednik-637556> (2. rujna 2020. 20:17)

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tudmanov-povratak-iz-vjecnosti-20091209/print> (2. rujna 2020. 21:27)

Popis slika

Slika 2.1. Naslovna strana <i>Vjesnika</i> 5. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11742	18
Slika 2.2. Osma i deveta stranica posebnog izdanja <i>Vjesnika</i> 5. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11742.....	20
Slika 2.3. Naslovna strana <i>Vjesnika</i> 6. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11743.....	21
Slika 2.4. Treća i četvrta stranica <i>Vjesnika</i> 6. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11743.....	22
Slika 2.5. Druga i treća stranica <i>Vjesnika</i> 7. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11744.....	24
Slika 2.6. 14. i 15. strana <i>Vjesnika</i> 8. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11745.....	26
Slika 2.7. Naslovna strana izvanrednog izdanja <i>Vjesnika</i> 9. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11746.....	27
Slika 2.8. Izdanje <i>Vjesnika</i> „Sedam najtužnijih dana Jugoslavije“ Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11747.....	28
Slika 2.9. Poseban prilog <i>Vjesnika</i> 14. svibnja 1980. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 11751.....	29
Slika 3.1. Naslovna strana posebnog izdanja <i>Vjesnika</i> 11. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br.18716.....	40
Slika 3.2. Peta stranica posebnog izdanja <i>Vjesnika</i> 11. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 18716.....	41
Slika 3.3. Četvrta i peta stranica <i>Vjesnika</i> 13. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 18718.....	42
Slika 3.4. Šesta i sedma stranica <i>Vjesnika</i> 13. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 18718.....	43
Slika 3.5. Naslovna strana <i>Vjesnika</i> 14. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 18719.....	44
Slika 3.6. Druga i treća stranica <i>Vjesnika</i> 14. prosinca 1999. Izvor: <i>Vjesnik</i> , br. 18719.....	45